

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 20

NUMMER 3

SEPTEMBER 2008

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

O.A. Reitz

Adres voor kopij en reacties:

**Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld**

ISSN 1383 – 9896

INHOUD

Inhoudsopgave	1
De sauvegarde van Alexander Parma in 1581	2
Oproep Museum voor 2009	4
Vondstmelding beerput in Maastricht	5
Midzomernachtswandeling	9
Wapenschild voor de vereniging	12
Gedicht “jetrofe”	13
Jaarprogramma 2008	14
Aankondiging Algemene Ledenvergadering	15
Excursie naar Maastricht	16
Bokkenrijders believeen Belgie (14)	18
Bericht uit de krant	36

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het **lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,- per jaar.**

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

De Sauvegarde van Alexander Parma in 1581.

door Jo Van der Werf.

In 1581 was de opstand in de Nederlanden al een tijdje bezig. De veldheer Alessandro Farnese, hertog van Parma, was in the winning mood. Hij heroverde de ene stad na de andere voor zijn Koning. In 1579 nog was de grote vesting Maastricht in zijn handen gevallen na een lang beleg. Limbourg, Dalhem en Valkenburg volgden. Voor deze streek gunstig, toch? Aan de ene kant wel, maar het was oorlog en de Staatse troepen bevochten de Koninklijke waar ze maar konden. Natuurlijk, de hele Maas werd beheerst door de legers van Parma, ook steden als Roermond en Venlo. Maar..... dat was nog geen garantie voor veiligheid. Kleine regimenten onder leiding van kolonels of kapiteins trokken plunderend van noord naar zuid of omgekeerd. En allemaal moesten ze eten.

Nu waren de legers in die tijd huurlegers. De meeste soldaten werden voor een seizoen ingehuurd. Alleen de Spaanse regimenten waren in vaste dienst. Later zou dat ook gebeuren met de legers van prins Maurits, maar vooral in de jaren '90, na de ramp met de Armada en de dood van Parma. Vaak ging men in het leger als men niets meer te verliezen had of snel winst wilde maken. Dus was plunderen, brandschatten en ontvoeren aan de orde van de dag.

Vooraf ontvoeren was een geliefkoosde bezigheid om extra inkomsten te krijgen. Met name welgestelde mensen op het platteland of op reis, vormden een makkelijke prooi. Ook de soldaten die aan het eind van het vechtselooz ontslagen werden, vormden een groot gevaar.

Pastoor Dydden heeft het aan den lijve ervaren. Er is niets nieuws onder de zon.

*"In het jaar 1597 op 1 augustus was ik 's morgens rond het achtste uur op weg naar de kapel van Bocholtz om daar naar gebruik de mis op te dragen, toen ik halverwege de weg door 4 plundersers werd vastgegrepen die me mijn kleren uitrokken, militaire kleding aantrokken en me openlijk gevankelijk meenamen tot in een bos tussen de Maas en de stad Sittard onder hevige slagen. Door veel klappen werd ik gedwongen te beloven -en een of andere oude man kon mij zien- 500 Brabantse florijnen te betalen. Die genoemde boeven zeiden dat inwoners van Simpelveld bij het geval van mij aanhouding betrokken waren. Als dat zo is, moge God die de harten doorgrondt, hen sparen, hij die ons beschermt bij al het goede werk en bevrijdt van alle kwaad en ons vrede geeft en rust en later het hemelse leven.
Amen."*

Dan hadden de Spaanse legers een apart probleem. De soldij moest uit Spanje komen, zilver en goud uit Amerika. Er kon van alles mis gaan. En als de koning weer eens te veel had uitgegeven en de soldij niet kon betalen, ontstond er mouterij in de Spaanse regimenten. Die gingen dan voor eigen rekening.

Kon men daar dan niets tegen doen? Op het platteland niet echt veel, maar je kon het tenminste proberen! Een van de manieren was de **sauvegarde** of vrijwaring. Tegen betaling kocht een dorp of persoon bescherming. Vaak naar allebei de kanten. Of het hielp?

Pastoor Dydden liet zich een sauvegarde geven door de hertog van Parma. Hij had, zei hij zelf, de Koning een dienst bewezen. Daarom. Hier volgt de tekst :

*"Bescherming die ikzelf gekregen heb vanwege een dienst aan zijne majesteit de Koning verricht.
Alexander, Hertog van Parma, Ridder van de Orde, Plaatsvervangend Gouverneur en Kapitein
generaal.*

*Aan alle plaatsvervangende Gouverneurs, Kolonels, Kapiteins, Vaandrighs, Kwartiermeesters, (voor
zover aanwezige) Officieren van krijgslui, zowel te paard als te voet; van welke natie ze zijn, zij die
dit schrijven zien, gegroet.*

*Wij laten weten dat om alle overwegingen
en redenen, wij hebben genomen en geplaatst en nemen en
plaatsen, door dit schrijven, in naam van zijne Majesteit, onder onze
bescherming en bijzondere vrijgeleide de twee huizen
en ook de toebehoren. Het ene gelegen in het dorp
Simpelveld, behorend bij de parochie, waarvan
Arnouldt Dydden, religieus, pastoor is. Het andere gelegen
in het dorp Kerkrade, ook behorend bij
die parochie, waarvan Jacques Fabritius, ook religieus,
herder is. Samen, de genoemde pastoors of herders,
tegenwoordig en anders in de toekomst, met hun personeel,
dienaren, granen, dieren, voer, gronden en
hun andere bezittingen, welke dan ook. Die willen en
wensen wij vrij en behoed te zijn van alle
inwoning van krijgslui en van iedere
drukte, schade, plundering, afzetterij en onderdrukking.
U opdragend, en namens zijne Majesteit
bevelend, heel uitdrukkelijk en zeker, dat als
U, of enkele van uw mensen, er inwoont zonder
heel speciale opdracht van ons, er onmiddellijk uit te trekken
en dat u alle anderen doet vertrekken. Bevelend
verder, bijzonder aan de schepenen en de mensen
van de wet van genoemde dorpen, het niet te ondernemen
papieren uit te geven om soldaten onder te brengen in hun
huizen. Noch elders ten laste van hen. Noch
iets tegen hen te ondernemen, hetzij vanwege
hun tienden of andere gronden en inkomsten,
behorend bij hun kerken, betreffende de
belastingen. Noch hen te dwingen of lastig te vallen
om er enige te betalen. Dit alles op straffe van de
verontwaardiging van genoemde Majesteit en
onze ongenade op te lopen en gestraft te worden
als overtreders van onze bevelen en opdrachten.
En opdat niemand kan doen alsof hij het niet wist,
hebben wij, door dit schrijven, hun toestemming gegeven en
stemmen wij toe, te laten plaatsen en bevestigen
op enige plaats van hun huizen die hen goed
lijkt, ons wapenschild met onze
wapens erop. Want dat is onze wil,
namens zijne Majesteit.*

*Gegeven in de stad Brussel, op de 16^e mei 1581.
Getekend : Alexandre,
En het was gezegeld met het zegel van zijne Majesteit."*

WERKGROEP SCHOLTISSENHOF

Terugblik Thema Verenigingsleven 2008

Het **Verenigingsleven** is voor onze dorpsbewoners erg belangrijk. Dat blijkt uit het grote enthousiasme als de foto's bekeken worden. Er wordt vlijtig gezocht naar deze of gene en is trots dat zij op deze foto's staan. Maar ook mensen van buiten ons dorp zijn onder de indruk van de hoeveelheid verenigingsfoto's die we hebben kunnen presenteren. Foto's die we kosteloos hebben mogen tentoonstellen met behulp van onze bruikleners en waardoor we het rijke verenigingsleven in beeld hebben kunnen brengen. Dit alles uit een tijd waarin snel een foto maken nog niet zo vanzelfsprekend was en men ook nog geluk mag hebben dat ze bewaard zijn. Het laat de saamhorigheid goed zien en men draagt het vrijwilligerswerk een warm hart toe.

Nu willen we starten aan de voorbereidingen voor 2009.

November 2008 is het al 5 jaar geleden dat de sarcofaag uit Bocholtz werd opgegraven. Voor ons reden om onze **Romeinse vondsten** nogmaals te belichten. Hierbij willen we ook de sarcofaag van Simpelveld, villa Vlengendaal en Dellender maar ook andere Romeinse opgravingen uit ons dorp nogmaals de revue laten passeren. Voor dit project hebben we ondersteuning nodig; informatie verzamelen, presentatie maken, technisch werk, etc en misschien heeft u nog oude foto's of voorwerpen uit deze tijd die u ons ter beschikking wilt stellen.

Voor 2010 hebben we ook reeds het thema in de planning.

Voor dit, in verband met de leeftijd van de nog levenden, belangrijke thema willen we ook al langzaam beginnen met vragen voor informatie. Het is dan 65 jaar geleden dat we zijn bevrijd en ons lijkt het thema **tweede wereldoorlog** toepasselijk. Als Heemkunde is reeds veel aandacht uit gegaan naar de plekken van overleden soldaten (zie de plaquettes in Simpelveld en Bocholtz) en willen we ook deze kennis hernieuwd naar voren brengen. Dus ook hiervoor geldt de oproep.

Een presentatie neerzetten is leuker met meerder mensen, ook hier geldt; vele handen maken licht werk. Niet iedereen kan van alles kennis hebben maar het is leuk om samen te leren en iets leuks naar voren te brengen. We hebben hulp nodig bij het verzamelen van spullen of het zoeken van informatie. Alle ideeën verwezenlijken naar de werkelijke presentatie, teksten en illustraties maken en voornamelijk keuzes maken, wat nu en wat een volgende keer. Er moet geknipt en misschien nog geschroefd en gehamerd worden. Daarom nogmaals de oproep aan iedereen die nog een beetje tijd heeft en deze gezellig met ons wilt doorbrengen Bel/mail ons.

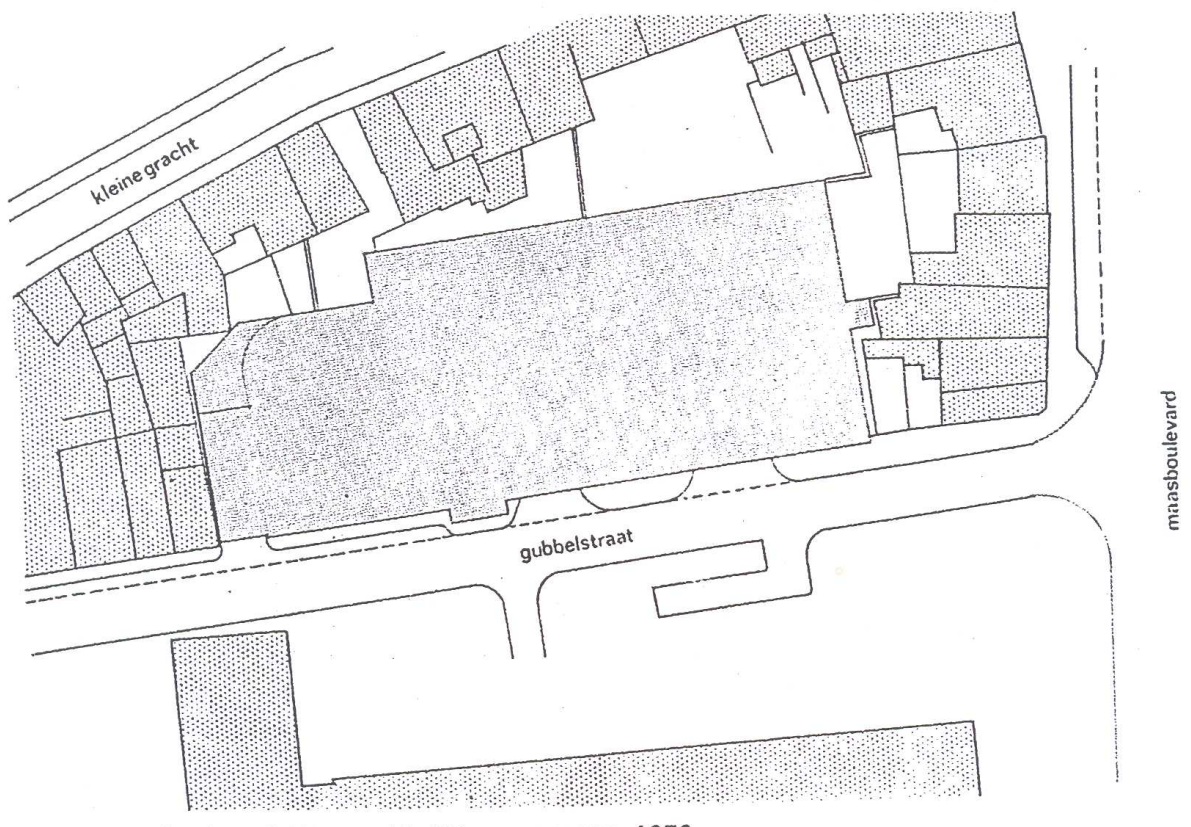
Pascalie Hamers   *045-5445482*
Hetty Backbier   *045-5443863*
E-mail   *debongard@hotmail.com*

17de eeuws materiaal uit een put.

Gubbelstraat Maastricht.

Een omschrijving door Rob Scholl.

In november 2006 was ik tijdelijk werkzaam bij het bouwbedrijf Vankan Jongen. Zij waren al geruime tijd bezig met graaf en sloopwerk in de Gubbelstraat te Maastricht. (ter plaatse van de voormalige parkeergarage).

Dit project is al vanaf het begin door de archeologische dienst van Maastricht begeleid. Zo is vooraf een Bouwhistorische studie gemaakt en er is zelfs een plek aangewezen voor nader veldonderzoek. Dit is, voor zover ik weet ook uitgevoerd maar lang voordat ik op de bouwplaats met mijn werk ben gestart.

Als lid van het AVL ben ik bij grondwerk altijd alert op archeologisch materiaal en zo verzamelde ik alle los rondliggende scherven waarvan ik de datering rond 1700 schatte.

Deze scherven zijn waarschijnlijk afkomstig uit diverse uit mergelblokken gemetselde putten die bij het grondwerk op de schop gingen.

Daar het grondwerk door het lösspakket tot in de grindlaag doorliep heb ik ook naar prehistorisch materiaal gekeken maar geen sporen kunnen vinden.

Tussen historisch bouwpuin dat als uitvulling tussen de gewelven is vrij gekomen heb ik een **Mergelblok met conische gaten** gevonden wat volgens mij een vloersteen voor het mouten van graan moet zijn geweest. Daar de steen licht met roet bedekt is.

Een paar meter verder lag op hetzelfde niveau een bakstenen vloer wat ooit de kelder vloer moet zijn geweest, veel kleiner van omvang en minder diep dan de er naast gelegen grote commerciële

kelders. Onder dit niveau bleek de zoveelste **in mergelblokken uitgevoerde put** te beginnen. Deze keer was ik op tijd erbij.

Ik heb de complete inhoud van de put aan de kant laten leggen en zo de mogelijkheid geschapen het puin uit de put op een later tijdstip (na werktijd) te doorzoeken om zoveel mogelijk scherven en andere spullen veilig te stellen voordat het met de rest van de grond werd afgevoerd.

Hier een opsomming van de inhoud zover ik die heb kunnen redden:

aantal	Waarneming	Veilig gesteld	aantal
	Het merendeel puin	Mergel, baksteen, natuursteen	--
1 st	Een stuk mergel blok met conusgaten (Moutvloer?)	Een stuk mergel blok met conusgaten (Moutvloer?)	1st
± 28st	Gebakken vloertegeltjes 90 * 90 * 18 met versleten glazuurlaag in de kleuren groen, zwart, geel	Gebakken vloertegeltjes 90 * 90 * 18 met versleten glazuurlaag in de kleuren groen, zwart, geel	± 28st
20	IJzeren voorwerpen, Ook dun ijzerplaat (een vierkante doos) niet meegenomen (fragiel)	IJzeren voorwerpen	12 st
	Heel veel gebroken aardepijpjes	Veel gebroken aardepijp buisjes alle pijpenkopjes	±500 st 136 st
	Veel leisteen scherven	1 leisteen tegel breed 117 mm en 7 mm dik + scherven	15
± 80st	Veel Botmateriaal	Koehoorn kern, rib, div kaken	± 30 st
1 st	Baksteen klein (ijsselsteen ?)	Baksteen klein (ijsselsteen ?) breed 88 mm en dik 37 mm lang ?	1 st
± 12	Baksteen met verglaasde zijkanten (Oven)	Baksteen met verglaasde zijkanten (Oven)	6 st
	Mosselen meermaals concentraties gezien	Deze vielen bij aanraking uit elkaar. Dus niet geborgen.	—
2 st	Oesters	Twee oesters	2 st
8	Stukjes antraciet	Stukjes antraciet	6 st
8 st	Drinkglas bodems	Drinkglas bodems	8 st
± 150	Drinkglas wandscherfjes	Drinkglas wandscherfjes	± 150 st
± 20	Scherven van vlakglas tweezijdig voorzien van een coating laat los	Scherven van vlakglas tweezijdig voorzien van een coating	± 20 st
1 st	Bronzen Munt	Bronzen 17de eeuw Bisdom Luik Liard of oord z.j. Muntheer: Maximiliaan-Hendrik van Beieren (1650-1688) Muntplaats: Hasselt(?)	1 st
1 st	Bronzen knoop	Bronzen knoop 12 mm diameter	1 st
±30 st	wit aardewerk scherven met wit en blauw glazuur	Schaaltje 5 hoekig nagenoeg compleet gelobde gebogen rand	1 st
±20 st	wit aardewerk scherven met wit en blauw glazuur	1/3 deel van een ronde kom	1 st
10 st	wit aardewerk scherven + met wit en blauw glazuur scherven	Van 3 verschillende stukken	10 st
± 260 st	Aardewerk/steengoed van diverse oorsprong en vorm	Aardewerk/steengoed diverse soort Alle scherven heb ik meegenomen	± 260 st
± 230 st	Scherven Westerwald aardewerk Zeker 10 verschillende musters	Scherven Westerwald aardewerk Zeker 10 verschillende musters	± 230 st
1 st	Een aardewerk potje bijna compleet geen glazuur	Een aardewerk potje bijna compleet	1 st

Mout blok en een zuil ornament als losse vondsten   losse vondst, 18de eeuwse kleipijp

Op het gehele bouwterrein zijn naar schatting wel 15 tot 20 zulke met mergelblokken gemetselde putten weggegraven sommige met een diameter van ongeveer 1 meter andere wel 1,8 meter.

Een van de grootste en zeer bijzondere put was die welke leek te liggen precies onder de meters dikke tussenmuren van kelder 3 en 4 schijnbaar is de put pas in de tijd van de wijnhandelaren (19de en begin 20ste eeuw) gedempt want de put was geheel gevuld met glasscherven van flessen hierbij heeft een deel van de flessen de val in deze zeer oude **glasbak** overleefd, hiervan heb ik een vijftiental meegenomen.

Deze flessen van verschillende vorm, kleur en grote hebben een opvallende overeenkomst en dat is de bodem van de fles zij hebben allemaal een zeer hoge uitstulping naar binnen. Allerlei vragen zoals “hoe oud zijn ze? Waar werden zij gemaakt? en waarom een dergelijke bodem?” komen bij mij naar boven.

Ooit zal ik dit nog eens tot de bodem uitzoeken.

Midzomernachtswandeling 21.06.2008

Door: Ortwin Reitz

Het was een unieke ervaring, onze eerste midzomernachtswandeling, die dit jaar plaats vond vanaf de Scholtissenhof. Het begon allemaal een paar uur voor zonsondergang.

Nadat we allemaal verzameld waren en velen van een versnapering hadden genoten, volgde onze eigen opening van het heemkundige gedeelte van de tentoonstelling op Scholtissenhof. Aanwezig waren vele leden, gidsen, en ook enkele buitenstaanders. Opvallend was het grote contingent kinderen. Al met al toch een aardige groep, hoewel op die avond "Oranje" een potje voetbal speelde.

Na een voorwoord in de ingangruimte van de tentoonstelling door onze voorzitter Luc Wolters volgde een inleiding over de locatie en de tentoonstelling zelf door onze gids, dhr. Marcel Langohr. En geloof u mij – dat is niet eenvoudig met een kritisch gezelschap als de leden van onze vereniging. Maar hij sloeg zich er uitstekend doorheen en even later stonden we boven op de tentoonstellingszolder.

Het voorwoord

De uitleg

Uiteraard was er de meeste belangstelling voor het heemkundige gedeelte. Nogmaals ook van deze zijde een compliment voor "onze" tentoonstelling, die niet alleen erg interessant is, maar ook zeer professioneel uitziet. Bij de vele foto's en memorabilia werden direct herinneringen opgehaald over de vele mensen die herkend werden en de

bijbehorende gebeurtenissen uit vroeger tijden. Met name is het ook fascinerend voor de mensen uit de omgeving, en daar wonen nu eenmaal de meeste van onze leden.

Maar – we wilden tijdig voor de zonsondergang op onze locatie van de viering zijn. Dus moesten we op een gegeven moment vertrekken. De wandeling voerde in een lange stoet naar het zuiden, richting de Duitse grens.

Ik ben in Bocholtz niet zo bekend, maar het voelde aan, alsof we in een andere dimensie terecht kwamen. Om ons heen ontstond een aura van geheimzinnige gestalten in gele en rode gewaden, samen met het bijna marcherende geluid

"ons"museum

van de groep leek het wel op een Romeins legioen..... of was het gewoon de zonsondergang?
Ik weet het niet en liep al filosoferend verder.

De wandeling

Aangekomen op een stuk grasland in midden van de akkers werd een vreugdevuur ontstoken. De kinderen renden opgewonden om het vuur.

Nadat het vuur goed brandde werd de megafoon ter hand genomen en werden verschillende verhalen verteld. Iedereen en zelfs de kinderen luisterden aandachtig naar de verhalen van Ine Scholl en Arnold Schleck. Zo aandachtig zelfs, dat sommigen de echte zonsondergang gemist hebben.

Het aansteken van het vuur

De kinderen speelden, iedereen nam nog een drankje en het werd langzaam erg later en later. Gelukkig was er het kampvuur nog om je een beetje extra op te warmen. En tenslotte werd er bij het kampvuur nog een bloemenkrans geregen en ritueel verbrand.

Iedereen luistert aandachtig toe.

Het vreugdevuur

Maar ja, zo als dat gaat, moesten we op een gegeven moment weer naar huis. Bij het binnenkomen van de bebouwde kom viel ons een nogal bedrukte stemming op. Sommigen waren al hun oranje vlaggen van de gevels aan het demonteren. Het bleek dat “Oranje” had verloren, dus wij hadden eigenlijk de veel leukere avond gehad....

Bij deze nog een woordje van dank aan de organisatie, en ook aan Ruud Simons van Scholtissenhof die de catering heeft verzorgd. En ik kan het niet nalaten om een oproep te doen om hiervan een regelmatig terugkerend evenement maken.

Tot volgende jaar!

Ortwin Reitz

Silvia met de bloemenkrans

Wapenschild voor de vereniging

Ons lid André Dumont uit Oss heeft het prachtige plan opgevat om het wapen van de heemkundevereniging in keramiek uit te werken. We laten hem aan het woord over zijn speciale hobby en de wijze waarop hij te werk gaat.

“Momenteel heb ik weer wat meer tijd. Altijd al had ik de wens het wapen van de Heemkundevereniging ‘De Bongard’ in keramiek te maken. Naast genealogie is het maken van wapenschilden een hobby van mij. Met het bestuur is afgesproken om dit uit te voeren. Als het gereed is, wil ik het graag ter beschikking stellen van De Bongard voor het museum.

Ik heb enig onderzoek gedaan naar de vorm, afbeelding en de kleuren op het wapen. Er zijn verschillende uitvoeringen in omloop is mij opgevallen. De vorm van het schild varieert, ze is soms langwerpiger en dan weer heeft ze de in de 15e-16e eeuw gangbare vorm.

- op de witte omslag van het tijdschrift is het schild langwerpiger met hoge keper in zilver of wit op een veld van keel (rood).
- soms is het schild langwerpiger met hoge keper in zilver of wit op een zwart, maar dit kan door de reproductie komen.

Ook de Armorial Général illustré van J.B. Rietstap gaf geen duidelijkheid (het is niet gebaseerd op wapens behorende tot een Bongard(t)). Het wapen op de website met de schildhouders heb ik als uitgangspunt genomen. Normaal maak ik de wapenschilden in het formaat van circa 37 x 37 cm. (mijn oven is niet groter), het tableau wordt nu echter circa 50 x 50 cm. Gelukkig kan mijn pottenbakker tot 56 cm diagonaal kwijt in zijn oven. Het wordt dus wel een flink schild.

Er zijn enkele details waar ik van het origineel heb moeten afwijken. Die kunnen wel prachtig getekend worden maar zijn in een driedimensionaal beeld niet te boetsen. Na enkele wijzigingen is het wapen inmiddels gereed en aan het drogen. Af en toe nog wat kleine correcties en licht opschuren en het kan de oven in.

Van het vervaardigen heb ik diverse foto's gemaakt. Ik ga deze foto's met tekst proberen te publiceren in het 'Klei'-verenigingsblad voor het werken met sjablonen. Eventueel kunnen we het komende clubblad nog wat publiceren over het ontstaan van het wapen.

Ter illustratie zijn enkele van eerder door mij gemaakte wapenschilden op de website te zien:”
www.dumont-andre.nl

Dumont André, Oss

jetrofe

jetrofe met zichzelf

noa vure   sjtare va sjeër noa sjeër

noa bovve ' t firmament

noa onge   de welt

noa hinge   de loeët sjpliese

bliet evvel eëvejt inge sjwerver

eurjens tusje sumpelveld en domburg

pierre schnackers

”DE BONGARD”

Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld

VOORLOPIG JAARPROGRAMMA 2008 (5^e versie)

di. 22 januari	<u>Lezing over carnaval door Jean Meijntz</u>
zat. 2 februari	<u>Dialectmis</u> in Bocholtz om 18.30 u. en Simpelveld 19.00 u.
3, 4 en 5 februari	Carnaval
di. 18 maart	Voorjaars Alg.Ledenvergadering en na de pauze programma
vrij. 21 maart	Goede Vrijdag, <u>wegkruisenwandeling in Simpelveld</u>
23 en 24 maart	Pasen
4 april	<u>Officiële Opening Heemkundig museum</u> in Scholtissenhof
18 april	<u>Dialectavond Oud Zumpelveld.</u>
do. 1 mei	Hemelvaartsdag
11 en 12 mei	Pinksteren
di. 13 mei	<u>Lezing Zoefe en Piefe</u>
do. 22 mei	<u>Uitreiking Gidsendiploma</u>
zat. 14 juni	<u>Wandeling door historisch Bocholtz</u> o.l.v. gidsen
zon. 15 juni	<u>Wandeling Stoom en water in Simpelveld</u> o.l.v. gidsen
zat. 21 juni	<u>Midzomernachtsfeest</u> Scholtissenhof
juli/augustus	Vakantie
di. 7 oktober	Najaars- Alg. Ledenvergadering en <u>na de pauze programma</u>
za. 11 oktober	<u>Excursie Maastricht</u>
di. 11 november	<u>Lezing</u>
zo. 30 november	<u>Kerstmarkt</u> te Bocholtz

”DE BONGARD”

Secretariaat: Postbus 21.009
6369 ZG Simpelveld

september 2008

Geachte leden,

Bij dezen nodigen wij U uit voor de Algemene Ledenvergadering op **dinsdag 7 oktober 2008 om 20.00 uur** in de zaal van Partycentrum “Oud Simpelveld”, Irmstraat 23 te Simpelveld.

Agenda:

1. Opening en mededelingen door voorzitter Luc Wolters;
2. Verslag ALV van dinsdag 18 maart 2008.
3. Begroting 2009 penningmeester.
4. Sectie Museum HKV De Bongard.
5. Sectie Simbo-gidsen, zie ook programma na de pauze.
6. Oral History Project.
7. Vooruitblik 2009.
8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Na de pauze

Start circa 21.00 uur

De Gidsen vormen de nieuwe sectie van de Heemkundevereniging.

De sectie zal zichzelf aan de hand van een verkenning van een aantal mogelijke routes door Bocholtz en Simpelveld presenteren.

Dus, op verkenning door de eigen gemeenschap met onze Gidsen van Simpelveld-Bocholtz!

Het programma na de pauze is voor iedereen, lid of niet-lid van harte welkom.

Vrije toegang, geen entree.

Van harte welkom,

*Het Bestuur Heemkundevereniging “De Bongard”
Simpelveld-Bocholtz*

Excursie naar Maastricht

11 Oktober 2008

9.45 uur verzamelen op het Marktpllein in
Simpelveld

11.00-12.30 uur exclusieve rondleiding in het
oude Stadhuis van Maastricht

12.30 Koffie en vlaai bij hotel de la Bourse

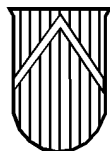
14.00 uur Stadswandeling

Eigen bijdrage: € 7,50, kinderen t/m 12 jaar € 3,00

Aanmelding bij Hetty Backbier na 18.00 uur: 045-5443863

" DE BONGARD "

Stadhuis en stadswandeling Maastricht

Op verkenning in oud en prachtig bestuurscentrum

Op zaterdag 11 oktober 2008

Programma Heemkunde-uitje

Op zaterdag 11 oktober zal weer het jaarlijkse Heemkunde-uitje plaatsvinden.

De excursie gaat dit jaar naar Maastricht. Op het programma staat een uitgebreide rondleiding door het oude stadhuis op de Markt. Het stadhuis is maar zelden geopend voor bezoek en rondleidingen, maar de Heemkundevereniging heeft een exclusieve rondleiding door een gids kunnen organiseren.

Na de rondleiding wordt er bij een restaurant aan de markt koffie met iets lekkers gedronken en ten slotte is er gelegenheid om een stadswandeling te maken.

Het stadhuis

Het Maastrichtse stadhuis is in de 17^e eeuw ontworpen door Pieter Post. Hij koos als de optimale plek het midden van de markt uit. Helaas moesten daarvoor wel enkele gebouwen wijken, zoals de Lakenhal. De bouw begon uiteindelijk in 1659 onder leiding van bouwmeester Cornelis Pelser. In 1664 werd het stadhuis in gebruik genomen.

Het stadhuis is een bekend voorbeeld van het Hollands classicisme. Het interieur van het stadhuis is minstens zo interessant als de buitenkant. Het stadhuis heeft nog steeds kamers die volledig bekleed zijn met wandtapijten uit de 17^e eeuw. Het is gebouwd in de tijd dat Maastricht nog door 'twee heren' bestuurd werd. Overigens zetelen hier nog steeds burgemeester Leers en zijn wethouders, vergadert de gemeenteraad er en kan men er trouwen.

Aanmelding

Als u geïnteresseerd bent om met deze excursie mee te gaan, meldt u zich dan even bij ons aan via debongard@hotmail.com of bij één van onze bestuursleden, via tel. 045-5443863 (na 18.00 uur). Laat u bij uw aanmelding ook a.u.b. even weten of u wel of niet over vervoer beschikt. Zo niet, proberen we iets te regelen.

Vertrek

Op 11 oktober verzamelen we ons om 9.45 uur op de Markt in Simpelveld om van daaruit te carpoolen. De deelnamekosten bedragen € 7,50 per persoon (€ 3,00 voor kinderen), ter plekke te voldoen.

U bent van harte uitgenodigd,

Het bestuur van Heemkundevereniging De Bongard Simpelveld-Bocholtz

Secretariaat:

Postbus 21009

6369 ZG Simpelveld

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (14)

Door: Hans Hermans

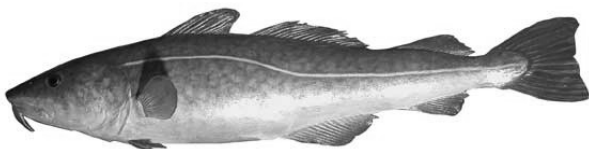
Er wordt wel eens beweerd, dat de periode van de Hoekse en Kabeljauwse twisten een puur Hollandse aangelegenheid was. Niets is minder waar, want reeds in 1392 werd Aleida, een maîtresse van Albrecht van Beieren, door Hoeken vermoord. Nolens volens was Albrecht een Kabeljauw en dat gold ook voor andere Bourgondische vorsten. Zelfs Maximiliaan van Oostenrijk nam de bisschoppen van Utrecht en Luik in bescherming tegen hun Hoekse stadsgenoten. Het serene en devote Maastricht stond aan de kant van de Luikse bisschop, maar of die mensen wisten, dat zij daarmee aan de kant van de Kabeljauwen stonden? Amsterdam was de ware Kabeljauwse stad en mocht in haar wapen de drie Andreaskruisen van Habsburg voeren en in 1488 verleende Maximiliaan de stad het recht zijn keizerlijke kroon boven het wapen te plaatsen. De twisten begonnen rond 1349 en duurden tot 1492.

Hoofdstuk XIII Hoeken en Kabeljauwen

13.1. Burgeroorlog in Holland

13.1.1. Etymologie

Een aspect van het hedendaags taalbewustzijn is het toenemend besef, dat substantieven een eigen historie hebben. De heemkundige vraagt zich regelmatig af, waar woorden vandaan komen. Onze taal draagt in ruime mate kenmerken van het Indogermaans, maar door een eeuwenlange kerkelijke inbreng ook invloeden uit de Griekse en Latijnse taal. Ook het Spaans, Frans en Waals hebben ons taalgoed beïnvloed, maar dat zijn in feite Romaanse enten op de Vulgair-latijnse taalboom. Een feit is, dat de twisten nog steeds niet afgelopen zijn, want in Nederland moeten we volgens het *Groene Boekje* de beginletters van *hoeken en kabeljauwen* klein, maar volgens het *Witte Boekje*, die namen groot schrijven. Houden wij ons, vanwege de importantie, aan de richtlijnen van het *Witte Boekje*.

Kabeljauw aan de haak Hoekse en Kabeljauwse twisten

Het woord Kabeljauw werd in 1272 voor het eerst gebruikt in de vorm van *Cabellau*. Waarom er voor die naam gekozen werd, is niet precies bekend. Er bestaan een aantal hypothesen.

Eerst de meest eenvoudige. Tot de Kabeljauwen behoorde de soevereine adel, zodat de tegenpartij zich Hoeken noemde. Dus naar de 'vishaak' waarmee men een Kabeljauw kan vangen. Die vishaken worden ook wel 'pierenrammers' genoemd, omdat ze vrij groot zijn.

Maar er bestaat ook nog een dubbelzinnige hypothese. Als zeebonken veel kabeljauw aan land brachten en de raadsleden een zootje cadeau kregen, mochten de zeelui 'lichtekooien' mee aan boord nemen. Het waren vrouwen die zij licht (gemakkelijk) in hun kooi (bed) kon krijgen. Die vrouwen werden ook wel 'hoeken' genoemd en in Engeland bestaat het woord *hooker*, voor een prostituee nog steeds. Kunnen wij ons nog aan Aleida van Poelgeest, de maîtresse van Albrecht van Beieren (1336-1404) herinneren (hoofdstuk 7.6.1.), die op 21 september 1392 in Den Haag, midden op straat, door Hoeken vermoord werd? Albrecht, een Kabeljauw in hart en nieren, nam wraak door alle Hoekse kastelen te vernielen.

Er bestaat nog een hypothese. De aanhangers van Albrecht van Beieren en graaf Willem V (1330-1389) droegen kleding met blauwgrijze pastilleruiten inherent aan de Beierse vlag. Heemkundigen, die zich terzijde met heraldiek bezig houden, praten natuurlijk niet over een vlag met een blauwgrijze ruit, maar over een *gelozanjeerde vlag in de kleuren zilver en azuur*. Naast het heraldische begrip

gelozanjeerde ruit, worden bij ons ook wel de geometrische synoniemen *rombus* en *romboïde* gebruikt, als wij in de volksmond de vorm van een *pastille* bedoelen. Die mannen leken door hun gelozanjeerde kleding op 'wandelende kabeljauwen'. De naam *haak* of *hoek* voor de tegenpartij, lag toen voor de hand. Het was een zeer emblematische tijd, want nog voordat Hoeken en Kabeljauwen elkaar in de haren vlogen, waren er in Vlaanderen de Leliaards en de Liebaards, die ook wel Klauwaards genoemd werden. De koningsgezinde burgers kozen de naam Leliaard, die afgeleid was van gouden lelies op een blauw wapenschild. Tot hen behoorden de beter gesitueerde stedelingen en het patriciaat. De aanhangers van de graaf noemden zich Liebaards, de naam was afgeleid van de 'klimmende luipaard' op het blazoen van de graaf. Vroeger maakte men geen verschil tussen de heraldieke luipaard en de leeuw. Met Klauwaard bedoelde men de 'klauwende' leeuw. De feodale macht (adel) versierde daarmee hun wapenschilden. Ook de stedelijke ambachten en de bewoners van het boerenland stonden aan die kant. Deze laatste groep kunnen we vergelijken met de Hoeken in Holland.

13.1.2 Karakter

Ook nu, na vele eeuwen, is het niet mogelijk om over het karakter of het 'partijprogramma' van Hoeken en Kabeljauwen te schrijven. De regerende Huizen vanaf Holland tot Habsburg stonden, op een kleine uitzondering na, aan de kant van de Kabeljauwen. Natuurlijk ook de door Bourgondië en Habsburg benoemde potentaten en bisschoppen. Aan de kant van de Hoeken stonden meestal burgers van bisschopssteden. Felle tegenstanders van de Bourgondische bisschoppen waren hun burgers, zoals dat het geval was in Utrecht en Luik. Vreemd genoeg stonden Maastrichtse burgers aan de kant van de bisschop van Luik. Maar of zij wisten dat ze daarmee aan de kant van de Kabeljauwen stonden is zeer ongewis. In het ene boek wordt beweerd dat de Kabeljauwen progressief en in een ander boek dat de Hoeken vooruitstrevend waren. Waarschijnlijk draaide de hele burgeroorlog alleen maar om macht in prestige.

De wereldlijke en kerkelijke machthebbers waren zeker progressief als het om hun eigen hachie ging, maar zorgden er voor, dat de burgers behoudend en gelovig bleven. Iedere poging van een burger om invloed uit te oefenen op het bestuur, werd met de dood bestraft. De adel wenste invloed op het bestuur, o.a. ook door winstgevende kerkelijke ambten te bekleden. Deze Hollandse burgeroorlog heeft dus niets te maken met de toen opkomende reformatorische ideeën en idealen. Na de etymologie en het karakter houden we ons nu bezig met de oorzaak van een oorlog die in 1349 begon en tot 1492 zou duren. We lezen dan ook dat het begrip 'twist' een grove onderschatting is.

Graaf Willem IV van Holland

13.2. Gravenhuis Holland

13.2.1. Willem IV graaf van Holland

Over Willem IV is niet veel bekend, we weten zelfs niet in welk jaar hij geboren werd. Hij stierf in 1345 in Stavoren op ongeveer 40

jarige leeftijd. Tijdens zijn regeringsperiode van **1337** tot 1345 kwamen de steden tot grote bloei. In de 'vaderlandse' literatuur wordt hij ook wel *Willem de Stoute* genoemd, omdat hij een stoutmoedige ridder was, die drie maal deel nam aan Pruisentochten van de Duitse Orde, tegen ongelovige Pruisen en Litouwers. Hij nam zelfs een keer deel aan een kruistocht naar het Heilige Land. Willem was een echte 'houwdegen' en sloot b.v. een verbond met zijn zwager Eduard III van Engeland om tegen Frankrijk te vechten, die in de boeken bekend staat als de *Honderdjarige Oorlog*. Volgens Eduard III, deed stoute Willem niet zijn best, hetgeen voor de Engelsman aanleiding was om plunderend en verkrachtend door Henegouwen te trekken. Toen sloot Willem zich nolens-volens aan bij Filips VI van Frankrijk... Wispelturig was hij wel, want even later vocht hij weer aan de kant van zijn zwager.

*Monument Slag bij Warns of Stavoren 1345 liever
deaf dan slaaf*

Hij sneuvelde op 26 september **1345** tijdens de *Slag bij Warns*. Samen met het leger van zijn oom Jan van Beaumont, trokken ze brandschattend op naar Stavoren. Maar de bevolking bouwde een hinderlaag en het Hollandse leger werd verpletterend verslagen.

Vechtjas Willem nam nooit de tijd om aan gezinsuitbreiding te denken, zodat bij gebrek aan een nakomeling, de heerschappij voortgezet werd door zijn zuster Margaretha van Beieren, de eega van Lodewijk, keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Zijn zus Margaretha had een zoon, die later het Hollandse roer zou kunnen overnemen. Maar de opvolging verliep ontzettend stroef, want Margaretha en haar zoon Willem, de latere Willem V, kregen hooglopende ruzie over de heerschappij in Holland. Moeder en zoon kregen ieder een eigen aanhang. In deze hoog oplopende ruzie mengden zich de edelen en de steden in Holland. Het was deze opvolging, die een successieoorlog tot gevolg had en in belangrijke mate tot de *Hoekse en Kabeljauwse* twisten leidde. Pragmatisch en opportunistisch zoals politici ook toen al waren, sprongen ze over van de ene naar de andere partij, als het in hun kraam te pas kwam. Steden en adel kozen willekeurige partijen, zodat er in Vlaanderen sprake was van *Leliaards* en *Liebaards*, in Gelre van *Bronckhorsten* en *Heeckerens*, in Utrecht van *Fresingen* en *Lichtenbergers*, in het noorden van Holland *Kaas-* en *Broodvolk* en in Friesland sprak men over *Schieringers* (*Cisterciënzers*) en *Vetkopers*. Vaker dan eens wist Maximiliaan, met harde hand, de onlusten te onderdrukken.

13.2.2. Margaretha van Holland

Ook het jaar van haar geboorte is niet bekend, men vermoedt rond 1310. Ze wordt ook wel Margaretha van Beieren en/of Margaretha van Henegouwen genoemd. Zij stierf in 1356. Net als Willem IV was zij een kind van Willem III graaf van Holland. Zij trad op 26 februari 1324 in Keulen in het huwelijk met Lodewijk keizer van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Zij werd gravin van Holland in **1345**, toen Willem IV in Friesland, kinderloos sneuvelde. Margaretha had tien kinderen, haar vijfde kind, de latere graaf Willem V, was feitelijk de rechtmatige troonopvolger, maar was pas 15 jaar. Tussen aanhangers van Margaretha en aanhangers van Willem V braken er in **1349** conflicten uit, die zoals we weten tot een burgeroorlog zouden leiden. De eerste schermutselingen waren in het voordeel

Margaretha van Holland

van de Kabeljauwen, dus de aanhangers van Willem V, waarna Margaretha in 1354 afstand deed van haar macht in Holland en Zeeland. Na haar overlijden in 1356, erfde Willem V ook Henegouwen.

13.2.3. Willem V graaf van Holland

Deze zoon van Margaretha van Holland werd geboren in Frankfurt in 1330 en overleed in 1389. Toen zijn moeder in **1354** afstand deed, werd hij graaf van Holland en Zeeland. Twee jaar later, toen Margaretha stierf, ook graaf van Henegouwen. Zijn residentie bevond zich in Den Haag op de plek waar thans de Ridderzaal staat. Hij liet er een omwalling maken en het interne gebied, werd later *Binnenhof* genoemd.

Willem V trad in 1356 in het huwelijk met Machteld van Lancaster (1335-1362). Twee jaar later, tijdens een hoffeestje, werd volgens een kroniek Willem V plotseling

‘krankjorum’ en stak toen een van zijn gasten dood. Volgens andere bronnen was hij alleen maar stomdronken.

Hoe dan ook, het zesde kind van Margaretha, Albrecht van Beieren (1336-1404), liet Willem V opsluiten in het kasteel Le Quesnoy (Henegouwen). Daar overleed Willem in 1389. Als ruwaard regeerde Albrecht over de graafschappen Holland, Zeeland en Henegouwen.

13.2.4. Albrecht van Beieren (en Holland)

Albrecht van Beieren, broer van Willem V werd in 1336 geboren te München en stierf in 1404 te Den Haag. Hij trouwde in 1353 met Margaretha von Brieg (1336-1386) en in 1394 met Margaretha van Kleef. Hij was niet alleen graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, maar ook hertog van Straubing-Holland. (RIPH 5 Eventueel bladeren we even terug naar hoofdstuk 7.6.5. Straubing-Holland). Omdat hij in **1358** de voorkeur aan Holland

Albrecht van Beieren

gaf, liet hij Straubing-Holland in Beieren door een stadhouder besturen. Was zijn broer Willem V werkelijk ‘krankjorum’ of wilde Albrecht persé in Holland regeren? Hoe dan ook, Albrecht nam hier de macht als ruwaard (regent of landvoogd) over.

Albrecht had goede contacten met Filips de Stoute (1342-1363-1404), hertog van Bourgondië. We konden reeds eerder lezen (hoofdstuk 7.5.1.) dat er in 1385 een dubbelhuwelijk gesloten werd, tussen hun beider kinderen: Albrechts oudste zoon Willem VI trouwde met Filips’ dochter Margaretha van Bourgondië. Filips’ oudste zoon Jan (zonder Vrees) trouwde met Albrechts dochter, die Margaretha van Beieren-Straubing-Holland genoemd werd. Als ‘Kabeljauw’ verleende hij veel privileges aan het bestuur van Amsterdam. De stad huldigde het motto: ‘Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt!’ Ook werkte hij aan de ontwikkeling van Den Haag dat in zijn tijd niet meer dan een vesting was. Burgers die zich in *Die Haghe* vestigden mochten van tolvoordelen genieten, zodat het dorpje steeds groter werd. Het *Spui* een voormalig veengebied en de *Hofvijver* een voormalige duinpan werden respectievelijk gracht en kasteelvijver. Hij liet er prachtige huizen bouwen, die hij ter beschikking stelde aan zijn *amyas* (minnaressen). Zijn favoriete maîtresse Aleida van Poelgeest, pas 22 jaar, werd op 21 september 1392 door Hoeken vermoord. Volgens een kroniek had de Kabeljauwse adel steeds meer invloed op de oude vorst.... Maar die ‘oude’ vorst was in 1392 pas 56 jaar. De vete, noem het maar bloedwraak, die het gevolg was van de moord op Aleida zullen we later iets uitvoeriger behandelen. Albrecht overleed in 1404, zijn lichaam werd bijgezet in de hofkapel van het Binnenhof.

13.2.5. Willem VI graaf van Holland
 Willem VI, die ook wel Willem van Oostervant genoemd wordt, werd geboren in 1364 te Den Haag en was het vierde kind, tevens oudste zoon van Albrecht van Beieren en Margaretha von Brieg. Hij stierf te Bouchain in 1417. Hij was van 1404 tot 1417 hertog van Straubing-Holland en graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen. De dure maîtresses van zijn vader, waren hem een

doorn in het oog en er wordt wel eens geroddeld, dat hij de hand had in de moord op de favoriete maîtresse Aleida. In het kader van het dubbelhuwelijk in 1385, trouwde Willem met Margaretha van Bourgondië. Jacoba van Beieren (1401-1436) was hun enige kind.

Willem VI graaf vHolland Zeeland Henegouwen

Willem VI ontwierp in 1406 een huisorde, de *Hollandse Tuin*, om hoge edelen aan zich te binden. *Tuin* heeft hier niet de betekenis van koolhof maar van omheining, net zoals het Duitse synoniem *Zaun*. Op de gouden of zilveren onderscheiding staat een omheind gebied en men suggereert dat hij daarmee de historische *Ding- of Rechtplaats van de Vierschaar* onder de ‘Gerechtslinde’ bedoelde. Later werd de *Hollandse Tuin* ook afgebeeld op munten. Op het justitieel systeem van de *Vierschaar* komen we later terug.

13.2.6. Jacoba van Beieren
 Jacoba van Beieren van vaders kant een Beiers-Hollandse en van moeders kant een Bourgondische werd in 1401 geboren te Le Quesnoy en stierf na een dramatisch leven in 1436 op slot Teylingen. Feitelijk hoeven we

hier niet nader op in te gaan, want de adellijke tak van onze Bourgondische despoten werd reeds in de hoofdstukken 7.6.2. en 7.7.6 behandeld.

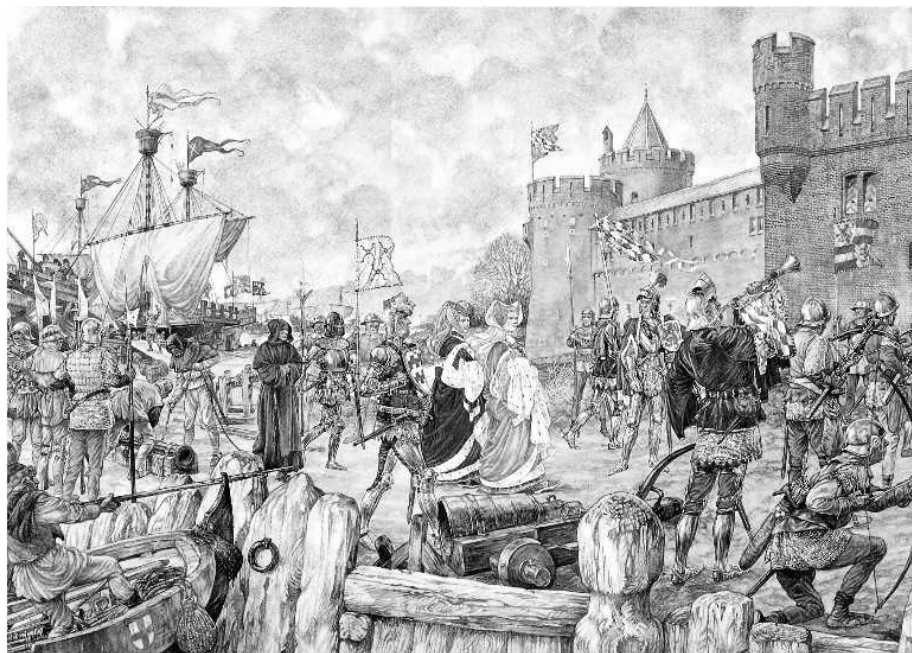
Jacoba van Beieren (1)

In het kort komt het erop neer dat ze met 15 jaar trouwde met Jan van Touraine, die in **1417** waarschijnlijk vergiftigd werd. In dat jaar stierf ook haar vader Willem VI (1365-1417) en Jacoba zou landsvrouwe worden. Tegen haar wil kreeg haar heeroom, de Luikse bisschop Jan van Beieren, het graafschap Holland toegewezen door Sigismund, keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Omdat Jan van Beieren, het Huis Holland en het Huis Bourgondië, allemaal, zonder uitzondering, aan de zijde van de Kabeljauwen stonden, koos Jacoba van Beieren uit protest de kant van de Hoeken. De *Hollandse Burgeroorlog* laaide ogenblikkelijk weer op. Jacoba zocht steun bij neef Jan uit Brabant,

Jacoba van Beieren (2)

maar deze werkte niet mee. Na een aantal mislukte huwelijken, die allemaal kinderloos bleven, trok ze zich terug op slot Teylingen, waar zij in 1436 op 35-jarige leeftijd overleed.

Jacoba van Beieren voor Gorinchem

13.2.7. Jan van Beieren

Jan van Beieren was het zevende en jongste kind van Albrecht van Beieren en Margaretha von Brieg. Met de naam *Jan zonder Genade* was hij een ongewijde bisschop van Luik. Geboren werd hij in Le Quesnoy rond 1374 en stierf in 1425 te Den Haag. Als fervent Kabeljauwer, speelde hij een grote rol in de Hollandse burgeroorlog. Na de dood van zijn broer Willem VI (1365-1417) was Willems dochter, Jacoba van Beieren, de erfgename. Maar met de hulp van paus en keizer kon 'heerom' Jan uit Luik, in **1417**, Holland inpalmen. Bisschop Jan, trouwde in **1418** met Elisabeth von Görlitz (1390-1451). Het paar regeerde over Luxemburg. In deze verwarde tijd huisden in Orchimont (Luxemburg) veel plundersaars, die ook *Huidvilders* genoemd werden. De vrijbuiters vochten tegen de Bourgondiërs in het algemeen en tegen de

Jan van Beieren

prins-bisschop van Luik in het bijzonder. Toen Jan in 1425 door Huidvilders of door Hoeken vergiftigd werd, had Elisabeth grote moeite om haar gezag in Luxemburg te handhaven en stelde Filips de Goede (1396-1419-1467) aan als ruwaard. In 1433 deed zij afstand, waarna Luxemburg bij de Bourgondië gevoegd werd

13.2.8. Filips III

Ook over Filips III die ook wel Filips de Goede (1396-**1419**-1467) genoemd wordt, een paar bijzonderheden. De Bourgondische invloed werd na de dood van 'heerom' Jan nog sterker. Reeds in hoofdstuk 8.1.1. maakten we kennis met zijn Bourgondische wortels. Tijdens de *dubbele bruiloft* te Kamerijk werden met 'voorbedacht rade' de genen van Holland, Zeeland, Henegouwen, Beieren met het toch al gemêleerde genenpakket van Bourgondië intensief gehutseld.

Het belangrijkste product uit deze versmelting was ongetwijfeld Filips de Goede die op 31 juli 1396 in Dijon geboren werd. Feitelijk volgde hij in **1419**, zijn vader Jan zonder Vrees, op in Bourgondië, Vlaanderen en Artois. Jan zonder Vrees was gehuwd met Margaretha van Beieren/Holland, zodat bij Filips de Goede enerzijds Bourgondië en anderzijds de gebieden Brabant, Henegouwen, Holland, Limburg, Luxemburg, Namenen Zeeland samen kwamen.

Hij trouwde drie maal officieel en uit zijn derde huwelijk met Isabella van Portugal 'kiemde' Karel de Stoute. Hij had circa 30 maîtresses en de namen van 20 bastaardkinderen zijn bekend. De belangrijkste bastaard was David van Bourgondië, die in **1425** geboren werd en later bisschop van Het Sticht (Utrecht) werd. In **1428** sloten Filips de Goede en Jacoba van Beieren een verdrag, dat de historie inging als de *De Zoen van Delft*. Voor Jacoba was het geen verbond maar een capitulatie. Jacoba van Beieren gaf de strijd op, maar haar aanhangers, de *Hoeken*, dachten er anders over.

Filips de Goede

Filips de Goede trad op 7 januari **1430** te Sluis, in het huwelijk met Isabella van Portugal.

Het echtpaar had één wettig kind, Karel de Stoute (**1433-1467-1477**), maar Filips had veel onwettige kinderen. In de Nederlandse gewesten voerde Filips de Goede veel hervormingen door, waardoor het bestuur soepeler werd. Een voorbeeld hiervan is de vorming van een centraal bestuur voor alle Nederlandse gewesten. In **1465** stelde Filips de Goede de eerste Staten-Generaal in. Daarnaast organiseerde hij de centrale rechtspraak en hervormde hij de belastingen. Filips wordt dan ook gezien als de grondlegger van de Nederlanden, omdat hij een overkoepeling van de bestaande gewesten realiseerde. Toen hij in 1419 hertog van Bourgondië werd, was de Hollandse burgeroorlog al 70 jaar aan de gang en zou nog 73 jaar duren. Onder zijn gezag werd Bourgondië nog groter en pas na de vereniging met Habsburg (1477) zou tijdens het Partagetractaat (1661), het grote gebied tussen het protestante noorden (Staats) en het katholieke zuiden (Spaans) verdeeld worden. (RIPH5 Pas in 1830 verklaarde ook België

zich onafhankelijk, het tijdstip waarop de idealistische en revolutionaire Bokkenrijders al veel eerder gehoopt hadden.)

13.2.9 Karel de Stoute

Over Karel de Stoute (1433-1467-1477)

kunnen we het kort houden. Zijn

Bourgondische 'bloedlijn' werd reeds bij hoofdstuk 9.3. tot 9.5. behandeld. Beperken we ons hier tot zijn Hollandse regeringsperiode, die helemaal binnen de Hoekse en Kabeljauwse twisten viel.

Karel werd in 1433 te Dijon geboren, werd in **1467** hertog van Bourgondie en sneuvelde op 5 januari 1477 op een slagveld bij Nancy. Bij leven en tirannie, verwoestte hij Luik, waarbij meer dan 5000 burgers om het leven kwamen. Maar de Luikse koorheer Johannes de Loscastri, pastoor te Sijpelt, repte er met geen woord over. In **1468** bezocht Karel het devote Maastricht en gaf bij die gelegenheid het kapittel van Sint Servaas geld, dat hij de magister van Aken op veel minder devote wijze ontfutseld had. Karel had veel te doen

Karel de Stoute

op de slagvelden. Ofschoon hij vier keer getrouwd was had hij slechts een dochter.

13.2.10. Maria van Bourgondië en Max van Habsburg

Maria de Rijke, zo wordt zij ook wel genoemd, was de enige wettige dochter van Karel de Stoute. Zij werd geboren in 1457 te Brussel en stierf op tragische wijze op 27 maart 1482.

Maria van Bourgondië

In januari **1477** nam zij de regering over, op 21 april 1477 werd haar huwelijk met Maximiliaan gefixeerd, zonder dat hij daarbij aanwezig was en op 18 augustus 1477, werd het huwelijk te Gent, kerkelijk ingezegend. Door dat huwelijk werd Bourgondië/Holland gekoppeld aan Habsburg/Oostenrijk. Uit dit huwelijk werden 3 kinderen geboren, van wie een zoon en een dochter de volwassen leeftijd bereikten. Zoon Filips de Schone (**1478**-1494-1506) en dochter Margarethas van Oostenrijk (1480-1530).

Tijdens die bestuursperiode was Mathias van Tongeren van 1473 tot (minstens) 1478, pastoor van Simpelveld. Wist pastoor Mathias, wat er in zijn tijd, in Brussel, Brugge, Mechelen en Gent aan de hand was? Wist hij dat zijn 'chefs' aan de kant van de Kabeljauwen stonden? Jammer dat hij ons geen notities achtergelaten heeft.

Door het huwelijk in 1477 van Maria van Bourgondië met Maximiliaan van Oostenrijk, ontstond er een nieuwe belangrijke alliantie met een uitermate sterke positie. Reeds vanaf 1437 stelde het Huis Habsburg bijna ononderbroken de keizers van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie ter beschikking. Daarbij dachten de Habsburgers natuurlijk meer aan de uitbreiding van hun rijk dan aan de verdediging van het Duitse Rijk. Duitse randgebieden gingen verloren. In het noorden won Denemarken in het gebied Sleeswijk-Holstein aan territoriale en politieke macht. In het oosten verloor in 1410 de Duitse Ridderorde. Eveneens in het oosten stichtten Russische grootvorsten in 1450 het Russische rijk, waarop Duitsland zich nog vaker de tanden stuk zou bijten.... Toen in 1477 Karel de Stoute sneuvelde, pikte Frankrijk een paar Bourgondische gebieden in. Pas toen de Habsburgers merkten, dat de Zwitserse Eedgenoten steeds machtig werden, wilde men ingrijpen, maar de Zwitserse bergboeren lieten zich de verworven vrijheden niet ontfutselen en verklaarden zich los van het Duitse Rijk. Terwijl het Duitse rijk steeds zwakker werd, werden de aanpalende landen steeds sterker.

Bij de aantrede van haar ambt in **1477**, moest Maria van Bourgondië afstand doen van Luik. Tot aan haar tragische dood, op 27 maart **1482**, noemde zij zich: hertogin van Bourgondië, Brabant en Gelre. Markgravin van Namen. Gravin van Artesië, Charolais, Franche-Comté, Henegouwen, Holland, Limburg, Lothier, Luxemburg, Vlaanderen, Zeeland en Zutphen.

Na haar dood, duurden de Hoekse en Kabeljauwse twisten nog tien lange jaren. Haar Habsburgse echtgenoot Maximiliaan (1459-1519), die weliswaar beroemd, maar in de lage landen niet bemind was, nam het roer over omdat hun zoontje Filips de Schone pas vier jaar was. Op 9 april **1486** werd Max. in Aken tot koning van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie gekroond. In 1494, werd Filips de Schone meerderjarig en kwam er een einde aan het regentschap van Maximiliaan. Als fervent *Kabeljauwer* wist Maximiliaan menige Hoekse opstand neer te slaan. Pas in **1492** kwam er na 143 dramatische jaren een einde aan de Hoekse en Kabeljauwse twisten.

13.3. Steden en gebieden

13.3.1. Bisschop Jan van Arkel

De bovenstaande chronologische tijdbalk geeft duidelijk te kennen, dat de Hoekse en Kabeljauwse twisten, niet uitsluitend een Hollandse aangelegenheid was, maar dat zich ook Henegouwers, Bajuwaren, Bourgondiërs en Habsburgers intensief met de burgeroorlog bezig hielden. Natuurlijk waren ook Luik en Limburg daarbij betrokken. Nu een andere chronologisch tijdbalk, zodat we kunnen lezen wat zich in de diverse steden en gebieden afspeelde. Beginnen we in **1349**, toen tussen aanhangers van Margaretha van Beieren en aanhangers van Willem V graaf van Holland, conflicten ontstonden, die aanleiding waren tot deze *Hollandse Burgeroorlog*.

Ongeregeldheden kondigden zich aan in 1342, toen Jan van Arkel (1314-1378) bisschop van Het Sticht (Utrecht) werd. Na de dood van zijn voorganger, bisschop Jan van Diest, kwam het in Holland en Het Sticht tot grote problemen. De burgers wilden de *Hoekse* Jan van Bronkhorst als bisschop, de paus wilde zijn protégé Nicolaas Capocci en Willem IV, graaf van Holland, wilde Jan van Arkel. Vreemd genoeg resideerde Jan van Arkel in Grenoble en de Stichtse burgers keerden zich af van het *Kabeljauwse* Holland en stuurden de *Gunterlingen*, een Kabeljauwse partij, de stad uit. De bisschop keerde ijlings terug naar Het Sticht, toen hij hoorde dat graaf Willem de stad Utrecht wilde innemen. Pas na acht weken belegering erkende Utrecht de positie van de Kabeljauwen.

Albrecht van Beieren probeerde vanaf **1358** als een goed vorst boven de partijen te staan. Maar omdat bisschop Jan van Arkel, als een soort roofridder onrechtmatige tol van de voorbijvarende schippers, in het rivierengebied tussen Holland en Gelre eiste, zag Albrecht zich in **1364** genoodzaakt in te grijpen. Economisch en financieel ging Het Sticht er daarna op vooruit.

Roofridder annex bisschop Jan van Arkel werd in 1364 door paus Urbanus V overgeplaatst van Utrecht naar Luik. Door de 'Latijners' werd deze paus *Lux Mundis* (het licht van de wereld) genoemd, omdat hij de

vele misstanden in de RK Kerk bestreed. Maar of het een goede zet was om de bisschop naar 'die vurige stede' te sturen? De volksaard van de Luikenaren was zodanig, dat de bisschop er niets te vertellen had. Dat hij in **1366** het graafschap Loon (sinds 1830 Belgische provincie Limburg) bij het prinsbisdom Luik voegde interesseerde de Luikenaren niet. Wel hadden de burgers een gruwelijke hekel aan het onrechtmatig optreden van over het paard getilde bisschoppelijke ambtenaren, zodat Jan van Arkel zich in **1373** gedwongen zag het Tribunaal der XXII (een soevereine rechtbank) op te richten. Waarom hij in **1378** in de domkerk te Utrecht en niet in Luik bijgezet werd is niet bekend. Dat was trouwens een slechte keuze, want de stenen van zijn prachtige grafombe werden tijdens de reformatie voor een ander doel gebruikt.

In Luik wordt bij iedere optocht de gehate bisschop en de volksfiguur Tschantschès meegevoerd. In die tijd behoorden ook wij tot het bisdom Luik.

13.4. Aleida van Poelgeest

13.4.1. Schoon en knap

In onze vrij vergenoegde ‘Vaderlandse’ geschiedenis werd slechts één keer een *amyé* (geliefde) van een regerend persoon vermoord. Omdat dit samenvalt met de omineuze Hollandse burgeroorlog, die wij vertederend *Hoekse en Kabeljauwse twisten* noemen, nu iets meer over het slachtoffer van een Hoekse moord. Het Kabeljauwse slachtoffer heette Aleida van Poelgeest, werd omstreeks 1372 geboren en kreeg in **1387** een verhouding met Albrecht hertog van Beieren, tevens graaf van Holland (1336-1357-1404). In alle boeken wordt Aleida omschreven als een zeer schone en knappe vrouw. Maar de diverse auteurs zijn het niet eens over haar karakter. Volgens de ene auteur was het een goede en nobele dame, maar volgens een andere een jolige juffer. Als wij weten dat Aleida uit een geroemd geslacht van *Kabeljauwen* kwam, ligt het voor de hand, dat zij vanuit het *Hoekse* perspectief een canaille was.

13.4.2. Kastelein Jan

De wijze waarop zij in contact kwam met het Hollandse hof is bekend. Haar vader Jan van Poelgeest werd in **1388** kastelein (beheerder) van kasteel Teylingen, een buitenverblijf van Albrecht. Het zou kunnen dat vader Jan, op kasteel Teylingen, een ‘toevallige’ ontmoeting tussen zijn dochter en Albrecht arrangeerde. Feitelijk was daar niets mis mee, want eega Margaretha von Brieg (1336-1386), waarmee Albrecht in 1353 trouwde en zeven kinderen had, stierf reeds in 1386. Dat Albrecht naast zijn eega nog een aantal vriendinnen had bij wie hij kinderen verwekte, laten we hier even buiten beschouwing. Het was in die tijd vrij normaal en geen mens die daar aanstoot aan nam. Die *amyés* (geliefden) woonden in de directe omgeving van het Binnenhof in huizen die door Albrecht ter beschikking gesteld werden. Aan de hand van Albrechts boekhouding kunnen historici zien, aan welke maîtresses hij de meeste en meest kostbare cadeaus gaf. Aleida behoorde ongetwijfeld tot zijn favorieten.

13.4.3. Favoriete Aleida

In **1388**, Albrecht was toen 52 jaar, begon hij aan een liefdesrelatie met de toen circa 17 jarige Aleida. Omdat we met zekerheid weten dat Albrechts amoureuze ‘contacten’ aan het keizerlijke hof in Praag, aan het hertogelijke hof in Beieren en het grafelijk hof in Holland op een hoog en frequent peil stonden, mogen we veronderstellen dat Aleida een zeer bijzondere vrouw was. Medio **1389** stelde Albrecht haar vier hofdames ter beschikking. Ook liet hij vanaf het Binnenhof een rechtstreeks pad naar haar huis aanleggen. Op haar verzoek liet Albrecht een aantal laanbomen kappen, zodat Aleida een vrij uitzicht had op het Binnenhof. Het bevreemdt in hoge mate, dat ook zijn zoon Willem (1364-1404-1417), de latere Willem VI, graag van dat pad gebruik maakte... Lag de moord in de sfeer van een *crime passionelle* of was de politieke invloed van Aleida, op het landbestuur te groot ?

Omdat Albrecht voor zijn inkomsten afhankelijk was van de welvarende Kabeljauwse steden, kregen de Kabeljauwse zakenlui steeds meer invloed op hem. Ook door zijn liefdesrelatie met de Kabeljauwse Aleida van Poelgeest benadeelde Albrecht de Hoeken. Aleida was echter, ondanks de dure juwelen waarmee Albrecht haar overstelpte, niet tevreden met haar rol als ‘beddame’. Zij probeerde ook invloed uit te oefenen op het landsbestuur en kon bij Albrecht bereiken dat ambten, die aanvankelijk door Hoeken ingenomen werden, in het vervolg door Kabeljauwen ingenomen werden.

13.4.4. Dootghesleghen

Op 21 september **1392** wandelde Aleida, samen met schildknaap Willem Cuser, vanuit het Binnenhof via de Kooltuin naar haar huis, toen plotseling twee gewapende mannen opdoken. Op Willem Cuser was al twee keer eerder een aanslag gepleegd, was dit de derde, waarbij ook Aleida (toevallig) om het leven kwam ? Of moesten beide personen uit de weg geruimd worden ? In een kroniek uit die tijd staat: “*Op sinte Mauricius dag in der nacht wert ioncfrou Aleyd van Poelgheest, die hertoghe Aelberts amyé was, ende Willam de Kuser, die sijn hofmeester was,*

dootgheslegghen in den Haghe, binnen des hertoghen Aelberts hove". (...)

Al eeuwenlang klieven historici elkanders haar, of met *hove* het Binnenhof dan wel het Koolhof bedoeld werd. Beide hoven lagen in het besloten gebied. Daarom is het niet onwaarschijnlijk, dat het tweetal door hun Hoekse moordenaars naar de kooltuin gelokt werd.

Natuurlijk maakte die moord grote indruk op de burgers van Den Haag, net zoals ieder van ons zich de moord op president Kennedy kan herinneren. De moord op Aleida 'leeft' na 600 jaar nog steeds onder de burgers, want op 22 september 1992 werd in Den Haag, het tragisch feit met grote belangstelling herdacht.

Bijna alle daders en medeplichtigen, van de laffe moord, waren naar het buitenland gevlucht. Met hun kastelen en huizen wist Albrecht wel raad. Reeds op 16 november 1392 werd de *Hoekse* Dirk die Bloote vogelvrij verklaard en zijn landhuis te Rijswijk in brand gestoken. De meeste andere huizen van de samenzweerders werden afgebroken, want de bakstenen kon men goed gebruiken. Het is duidelijk dat voor de verdere voltooiing van het *Kabeljauwse* Binnenhof, nog veel *Hoekse* bakstenen nodig waren...

13.4.5. Proces

In mei 1393 was het gerechtelijk vooronderzoek afgerond en kwam de zaak voor de *Vierschaar*. Daarbij bleek dat het om een vrij grote groep *Hoeken* ging, die tot de allerhoogste ambtelijke kringen behoorde en gezworen had om Aleida van Poelgeest en Willem Cuser te vermoorden. De zaak werd aangespannen door de Coen Cuser de vader van Willem Cuser. Vreemd genoeg wilde graaf Albrecht hierin niet betrokken raken en wenste geen invloed te hebben op de rechterlijke macht. Wel was Albrecht tijdens het proces aanwezig. Uit de stukken zijn de namen van de aangeklaagden, die allemaal tot de *Hoeken* behoorden bekend. Negen mannen werden aangeklaagd voor moord. Het waren drie edelen en zes dienaren.

Hoofdaangeklaagde was Dirk die Bloote, die wraak wilde nemen op Willem Cuser alsook op Aleida. Dirk dacht recht te hebben op een

deel van de erfenis van Albrecht, die de hertog echter zijn geliefde Aleida toegewezen had. De zes dienaren waren in dienst van vooraanstaande *Hoekse* edelen zoals Van Asperen, Van Heemstede, Van Montfoort en Van Wassenaer. Daarnaast werden er nog een aantal mannen aangeklaagd wegens samenzwering en medeplichtigheid. Op 28 mei 1393, werden de schuldigen door de *Ghemene Raet* (de *Vierschaar*) veroordeeld tot verbanning voor hun leven en verbeurdverklaring van hun bezittingen. Omdat niemand van de veroordeelden aanwezig was, kon de doodstraf niet voltrokken worden.

13.4.6. Vierschaar

De *Vierschaar* was in die tijd het hoogste gerechtshof en daar mochten doodvonnissen ceremonieel uitgesproken worden. De naam *Vierschaar* ontstond in een tijd dat jurisdictie plaats vond in de open lucht, bij voorkeur onder een grote boom. Oorspronkelijk was er sprake van *Vierscare*, hetgeen we kunnen vertalen met 'vier banken'. (RIPH 5 In ons dialect wordt het synoniem *sjraag* bijna niet meer gebruikt, in het woordenboek van Aken is het een 'Untergestell für eine Waschbütte' .)

Een eeuwenoude linde stond bij een *Boomgerecht* in hoog aanzien en onder zo'n boom, stonden tijdens een proces, vier banken in carré. Tot op de dag van vandaag is naam *Rechtbank* bewaard gebleven, want op één bank zaten de schepenburgemeester (baljuw, schout, drost, voorzitter en thans officier van justitie), burgerburgemeester, een syndicus (rechtsadvocaat) en een schrijver. Traditioneel had de jurisdictie een openbaar karakter en mochten belangstellenden van de drie andere banken gebruik maken. De aangeklaagde stond in het midden van het carré. Later werd *Vierschaar* ook gebruikt voor een rechtsheerlijkheid in het algemeen. Een leenheer kon zijn heerlijkheid splitsen in een aantal gemene vierscharen. Natuurlijk waren dat vierscharen met een veel lagere jurisdictie, vooral toen later vrijwel iedere parochie haar eigen vierschaar had. In die tijd werd niet alleen gekeken naar de aard van een misdrijf, maar ook naar de status van de dader. Een

adellijk persoon kon dus nooit voor een lage (gemene) vierschaar gedaagd worden.

13.4.7. Stock noch staeck

Omdat het land vrij groot was, liet Albrecht het gebied Henegouwen door zijn vierde kind, Willem VI (1364-1404-1417) besturen. In Henegouwen behoorden de meeste ambtenaren tot de *Hoeken* en die waren het volstrekt oneens, met de justitiële uitspraak van de Haagse Vierschaar. Willem reisde spoorlags af naar Den Haag om zijn vader op andere gedachten te brengen, maar Albrecht liet zich niet vermurwen. Waarschijnlijk vielen er harde woorden, want Willem verliet het vertrek in *'toernen moede'*. Er waren al spanningen tussen Hoeken en Kabeljauwen, die door de woordenwisseling tussen Albrecht en Willem (VI) van kwaad tot erger werden. Toen Albrecht ook nog merkte, dat enkele veroordeelden zich verschansten in kasteel Altena (bij Rijswijk), eigendom van zijn zoon Willem, waren de rapen gaar. Einde juni **1393** trok Albrecht met een leger richting Rijswijk en belegerde het kasteel. Na een omineuze onderhandeling, kwam er op het kasteel van Arkel (bij Gorinchem) een veil verdrag tot stand. De 51 bannelingen van kasteel Altena moesten zich overgeven. Er werden drie registers geschreven: een van hoofdschuldigen, een van handlangers en een van verdachten. De uitvoeringen van de bepalingen genoemd in het verdrag van Arkel lieten nog tot 11 november **1393** op zich wachten. Toen gebeurde het onvermijdelijke: *'Der ballinc huysen te verwoesten soo datter stock, noch staeck, noch muyr daer staende en blyve, gelyckerwys ons dat toegewyst is mit recht, en mit vonnisse !'* (...) Schijnbaar was het in die tijd niet gemakkelijk voldoende metselaars bij op te trommelen, om de huizen keurig af te breken, want de bouwstenen moesten onbeschadigd blijven... Stenen waren kostbaar want zelfs de fundamenten moesten afgebroken worden. Blijkbaar werden de stenen geteld, want het waren er meer dan 760.000. De afbraak was een zware straf, omdat de achtergebleven familieleden plotseling zonder woonstee zaten, maar ook de symbolische waarde van die straf mogen we niet onderschatten. In het vervolg bedachten Hoeken zich wel een dozijn maal

om de *amye* van een vorst te vermoorden. In 1385 trouwde hij met Margaretha van Bourgondië (1374-1442), een dochter van de eerste hertog van Bourgondië Filips de Stoute Als Willem VI werd hij in 1404 graaf van Holland.

13.4.8. Jonge Herman

Maar buiten de Vierschaar om, zaten ook de families van Aleida van Poelgeest en Willem Cuser met veel overtuiging achter de daders en hun handlangers aan. Dat moest wel, want het 'politieapparaat' van Albrecht werkte niet optimaal. Een van de daders, *Jonge Herman*, viel in hun handen en werd twee dagen later, op 4 augustus **1393** terechtgesteld. Om bloedwraak te voorkomen, mochten vetes tussen edelen niet ontaarden in ongebreidelde moordpartijen. Men wilde niet dat moordenaars gelyncht werden. Later liet men moordenaars vervolgen door baljuws en werden onderlinge vetes verboden. Maar daar had Coen Cuser, de vader van de vermoorde Willem, geen boodschap aan. Nog sterker, hij kreeg van Albrecht toestemming: *'Om him te verhalen ende te wreken aen den handdadigen of die sculdich waren aen Willem Cusers doot !'* (...) Dat was in 1393 en de *Hoekse en Kabeljauwse twisten* zouden nog 99 lange jaren (tot 1492) duren.

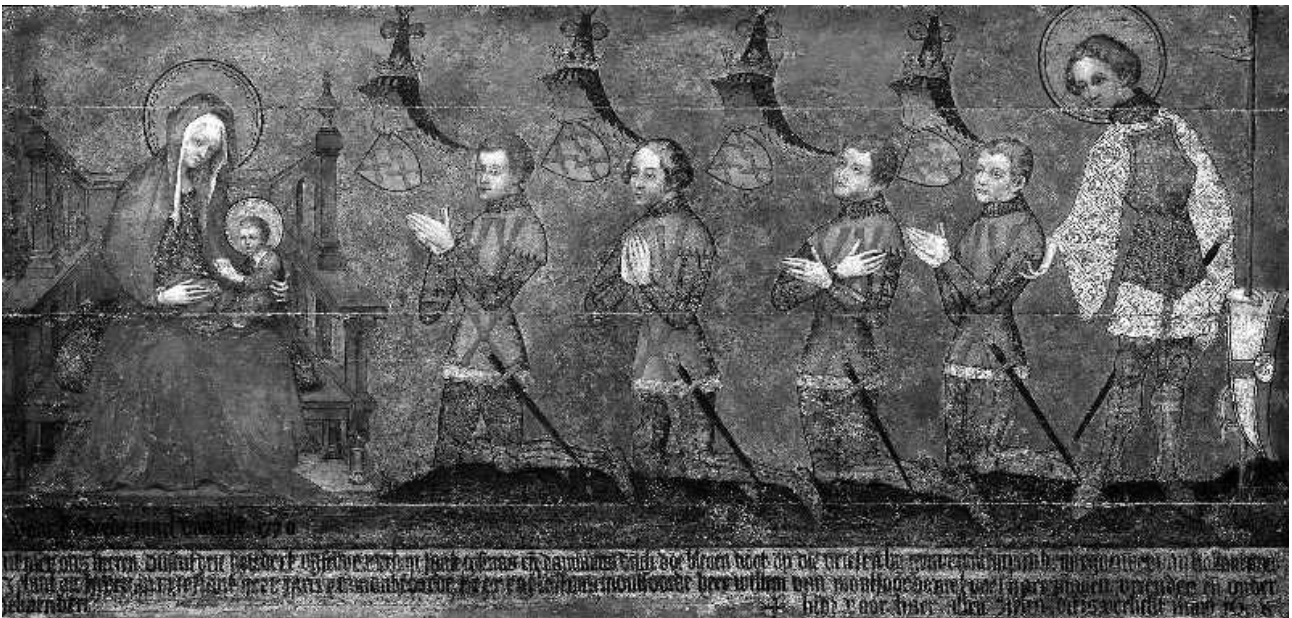
13.5. Kabeljauwse vechtlust

13.5.1. Friese zeeschuimers

Albrecht trouwde op 30 maart **1394** met Margaretha van Kleef en op haar aandringen kwam het tot een verzoening met Willem VI die als banneling in Frankrijk vertoefde. Een jaar later ondernamen Albrecht en Willem een veldtocht tegen de Friezen om de dood van Willem IV, die in 1345 tijdens de *Slag bij Warns* sneuvelde, te wreken. Ook weigerden de Friezen de Hollandse ambtenaren toegang tot hun gebied. Sinds 1345 was het de Hollanders niet meer gelukt om een veldtocht te ondernemen, maar in **1395** kon een nieuwe tegen de Friezen ondernomen worden. Albrecht had zich van de steun van Kabeljauwse kooplieden verzekerd. Die

tegenwoordig een dorp van de gemeente Steenwijkerland in Overijssel.)

Deze keer werden de Friezen gedeeltelijk verslagen, maar de 'geallieerden' leden zware verliezen. Het lukte Albrecht zelfs het lijk van zijn vader Willem IV in bezit te krijgen, dat daarna op plechtige wijze naar Holland vervoerd werd. Albrecht kondigde een handelsembargo af tegen de Friezen en met zijn goedvinden mochten Friese schepen gekaapt worden. Blijkbaar was het moeilijk om de Friezen op de knie te krijgen want in **1396** moesten de legers nogmaals optrekken. Omdat er een kostenplaatje aanhing, moesten alle Hollandse steden diep in de buidel tasten. Onder leiding van Willem VI landden de 'geallieerden' bij Lemmer en trokken naar

Gedachtenistafel van de Heren van Montfoort, waarvan er 3 te Warns 1345 sneuvelden

hadden er wel zin in, want de scheepvaart naar Hanzesteden aan de Noord- en Oostzee, had ontzettend veel te lijden onder de roofzucht van Friese zeeschuimers. Het was een goed georganiseerde onderneming, want Albrecht kreeg hulp van de bisschop van Het Sticht (Utrecht), van de rijksbisschop van Luik en van edelen uit Gelre en Duitsland. Grote hoeveelheden levensmiddelen werden door schippers via de Zuiderzee (thans IJsselmeer) aangevoerd. De hele vloot was nodig om manschappen en goederen te vervoeren. Op 30 augustus zette het leger koers naar Kuinre. (RIPH 5 Kuinre, Fries: *Tjonger*, Nedersaksisch: *De Kuunder*, is

Stavoren. De Friezen verloren maar wilden persé geen Hollandse onderdanen worden. Klaarblijkelijk waren zij een heel stuk koppiger dan de Limburgers.

Vanaf de zomer ontbrandde er een totale opstand van de Friezen tegen het gezag van de Hollanders en de door de Albrecht aangestelde *Kabeljauwen* die in Friesland *Vetkopers* genoemd werden. Tegen het einde van **1399** werden alle Hollanders uit Friesland verdreven. Slechts hun enige steunpunt Stavoren konden zij behouden. (RIPH 5 Stavoren (Fries: *Starum* ook *Staveren*) ontstond reeds in de tiende eeuw en is de oudste van de Friese elf steden. Reeds in 1118 kreeg de havenplaats stadsrechten van keizer

Hendrik V van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Als voorname *Hanzestad* onderhield Stavoren handelsbetrekkingen met landen aan de Oostzee.) Doch in **1411** moest Willem VI (Albrecht was in 1404 overleden), ook Stavoren opgeven.

13.5.2. Brute macht

In **1417** overleed graaf Willem VI, de ‘Burgeroorlog’ woedde al 68 jaar en het einde was nog lang niet in zicht. Door het huwelijk met Margaretha van Bourgondië in 1385, werd Jacoba van Beieren (1401-1417-1436) geboren. Haar heerroom, *Jan zonder Genade* (ca. 1374-1417-1425), de electe bisschop van Luik en zevende kind van Albrecht, was een fervent aanhanger van de *Kabeljauwen*. Met hulp van de rijke steden en adel kon hij in **1417** Holland in bezit krijgen. Er was voortaan in Holland niet alleen een strijd tussen *Kabeljauwen* en *Hoeken*, maar ook tussen de Luikse bisschop en de Hollandse Jacoba, kortom, tussen Bourgondische en Hollandse belangen. De rijke steden hadden er geen enkel bezwaar tegen, om door *Bourgondische Kabeljauwen* bestuurd te worden, maar de Hoeken wilden dat niet en besloten de burgeroorlog voort te zetten. Rotterdam een knooppunt van handelswegen in Holland, stond aan de kant van Jacoba, was niet Bourgondisch gezind en moest in **1418** na een belegering en verovering door de Luikse bisschop de Bourgondische macht erkennen. ‘Heerroom Jan’, bisschop van Luik, kreeg met brute macht vrij spel in Holland en Zeeland. Toen werden ook de laatste Hoekse ambtenaren aan de kant gezet. Voor de bisschop was het een bijzondere overwinning, hij trouwde in **1418** met Elisabeth von Görlitz (1390-1451) en overleed in **1425**. Toen ontstond er opnieuw strijd tussen Jacoba en hertog Philips (de Goede) van Bourgondië. Philips beschouwde zich als erfgenaam van ‘bisschop’ Jan. De oorlog werd beëindigd op 3 juli **1428** met het Verdrag *De Zoen van Delft*. Hierin stond onder meer vermeld dat het voortaan strikt verboden was om de naam *Houck en Cabeljau* verbaal en schriftelijk te gebruiken. Bastaardzoon David van Bourgondië, was pas drie jaar, toen in 1428 in Delft de ‘verzoening’ geratificeerd werd, die een einde zou maken aan de burgeroorlog.

Later zou hij als Kabeljauwse bisschop van Het Sticht, vaker dan eens voor de Hoeken op de vlucht moeten slaan.

13.5.3. Graantekort

Toen in **1436** ook Jacoba van Beieren-Holland stierf had Filips van Bourgondië (1396-1419-1467) het grote rijk voor zich alleen. De Burgeroorlog zou weliswaar nog tot 1492 duren, maar van 1436 tot 1482 was het vrij rustig. Wel was er in **1439** te Rotterdam een oproer. Holland stelde handelseisen aan een aantal Hanzesteden aan de Oostzee, waardoor hier een tekort aan graan ontstond en de prijzen stegen. Filips van Bourgondië raakte daarop in oorlog met een aantal Hanzesteden. Rotterdam dat een opslagplaats was voor graan, moest nu tot grote ergernis toezien dat het graan naar andere steden vervoerd werd. Woede en frustratie leidde ertoe, dat er onder de graanhandelaren doden vielen.

13.5.4. David van Bourgondië

Filips de Goede zorgde goed voor zijn onwettige kinderen. Zo kreeg David van Bourgondië (1425-1496), in **1451** een nepoot baantje als bisschop van Terwaan. (RIPH 5 Terwaan lag vroeger in Vlaanderen en werd ook *Terenburg* genoemd, thans in Frankrijk met de naam *Thérouanne*. In de tijd van David had het stadje meer dan 2.000 inwoners en thans 800.)

Op voorspraak van Filips en van Hollandse en Bourgondische *Kabeljauwen*, werd David in **1456** door paus Calixtus III (1378-**1455**-1458) tot bisschop van Utrecht benoemd. Dat centrale gedoe vanuit Rome en Brugge, beviel de Stichtenaren helemaal niet. Het was ook in Utrecht bekend dat Calixtus een ‘Borgiapaus’ was, die het nepotisme liet herleven. Die dus zijn aanstootgevende en onzedelijke familieleden voorname kerkelijke ambten verleende. Als halfbroer van hertog Karel de Stoute, stond bisschop David van Bourgondië uiteraard aan de kant van de *Kabeljauwen*. Met de medewerking van onwaardige mensen uit Rome en met een steuntje in de rug van Bourgondië en later Habsburg, kon David van 1456 tot 1496 de bisschopstroon in Utrecht bezet houden. Dat viel slecht, want de Utrechtse kapittels hadden reeds in 1455 de

Hoeksgezinde domproost Gijsbrecht van Brederode tot bisschop gekozen.

Om David tot bisschop van Het Sticht te benoemen moesten er Bourgondische wapens aan te pas komen. Het een en ander had een opleving van de Hollandse burgeroorlog tot gevolg, zodat David in **1459** op de vlucht sloeg om zich in een nieuw kasteel te Wijk bij Duurstede te vestigen.

13.5.5. Friedrich III

Frederik III (1415-1452-1493) werd in **1452** keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, waartoe ook Holland behoorde. Hij was de laatste keizer, die zich in Rome liet kronen. De keizer was meer beducht voor verliezen van eigen Oostenrijkse erflanden dan voor het welzijn van de landen, aangesloten bij de *Duitse Natie*. Ook is bekend, dat hij niet daadkrachtig optrad tegen Hongaren en Turken. De *Hollandse Burgeroorlog* interesseerde hem helemaal niet.

13.5.6. Mestkar

De stijl van de keizer, was tegen de zin van Filips de Goede, die in **1470** de feodale *Hoekse Brederode-clan* in verzekerde bewaring stelde. Met de hulp van onwaardige pausen in Rome en de centrale Bourgondische macht in Brugge, kon David zich van 1456 tot 1496 in *Het Sticht* staande houden. Meer dan dat, hij benoemde schout en schepenen, onttrok de criminele jurisdictie, verminderde de invloed van de Raad op het land en controleerde de tolleren. Nadat Filips de Goede in 1467 gestorven was, nam zijn enige wettelijke zoon Karel de Stoute (1433-1467-**1477**), de regering over. Toen ook Karel de Stoute gestorven was, kreeg bisschop David van de *Hoekse* burgers van Utrecht op het hart gedrukt de *Centralisatiewetten* (regering vanuit een centrale plaats door een despoot) onmiddellijk te verwerpen of anders meteen *Het Sticht* te verlaten. De burgers van *Het Sticht*, hadden met de burgers van Keulen en Luik gemeen, dat zij het niet altijd eens waren met hun bisschop. Erger nog, dat zij tegen hun bisschop vochten. Heel anders dan de devote burgers van Maastricht, die hun bisschoppen blindelings volgden. Een Keulse professor beweerde ooit: ‘Een

Maastrichtenaar is een garve stro; brandt in het begin zeer fel, maar na een kort moment is er niks van over!’ (...)

De *Centralisatiewetten* verwerpen wilde David beslist niet, zodat in **1481** de *Hoeken* in opstand kwamen en de burgeroorlog weer oplaaide. David werd gevangen genomen en op een mestkar naar Amersfoort vervoerd. Maximiliaan van Oostenrijk moest er aan te pas komen om hem in zijn gezag te herstellen. Tal van *Hoeken* weken uit naar Utrecht, hetgeen leidde tot het uitbreken van de Hollands-Utrechtse oorlog. In **1482** ontstonden nieuwe rellen, toen de *Hoeken* zich na de dood van Maria van Bourgondië (1457-1477-1482) fel verzetten tegen de benoeming van Maximiliaan van Oostenrijk als regent voor hun zoontje Filips de Schone (1478-1482-1506).

Hoe dan ook, gemakkelijk zou Maximiliaan het niet krijgen, want hij kreeg te maken met opstanden in het Sticht (1481-1482), Vlaanderen (1482-1492), Holland, Zeeland en Gelre.

In **1482** werd kasteel De Haar door *Hoekse* burgers van Utrecht verwoest. Bisschop David hield zich daar verborgen en dat zinde de burgers niet. Eveneens in **1482** werd Utrecht door Hollandse *Kabeljauwen* belegerd om de bevolking uit te hongeren. Feodale heren brachten via sluike wegen voedsel naar Utrecht, maar die transporten werden door Davids soldaten, onder leiding van ruiteraanvoerder *Jan van Schaffelaar* onderschept. Zijn tragisch einde staat in alle schoolboekjes. Op 16 juli **1482** pleegde hij zelfmoord, door in Barneveld, van de door *Hoeken* belegerde kerktoren te springen.

Jan van Schaffelaar vereeuwigd bij de kerktoren van Barneveld. Zijn onbaatzuchtige sprong spreekt tot de verbeelding. (Foto L. Wolters)

13.5.7. Jan van Schaffelaar

Feitelijk heette hij Jan van Domselaar, maar kwam in de schoolboekjes terecht als *Schaffelaar*. De kerk van Barneveld werd op 16 juli 1482 door *Kabeljauwen* onder leiding van *Van Schaffelaar* ingenomen. Hoekse soldaten beschoten de toren met kanonnen en kwamen met een compromis: De Kabeljauwen zouden een vrijgeleide krijgen, als zij *Schaffelaar* van de toren zouden gooien. De Kabeljauwen weigerden pertinent, waarop Schaffelaar gezegd zou hebben: *'Lieve gesellen, ic moet ummer sterven, ic en wil u in geen last brengen !'* (...) Daarna nam hij plaats op de torentrans en sprong naar beneden. De val overleefde hij, maar werd meteen door de Hoeken gedood. In 1903 werd er op het Torenplein van Barneveld een standbeeld ter nagedachtenis aan Jan van Schaffelaar onthuld.

13.5.8. Holland !

Over de definitie van *Het Sticht* met zijn Hoekse burgers en *Holland* met overwegend Kabeljauwse kooplieden, lopen de meningen

vaak uiteen. Het Sticht was een vrij groot bisdom met bezittingen in het *Oversticht* en kwam ongeveer overeen met de huidige provincies Groningen, Drenthe en Overijssel. *Het Sticht* met de hoofdstad Utrecht, behoorde van 1024 tot 1528 bij het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie.

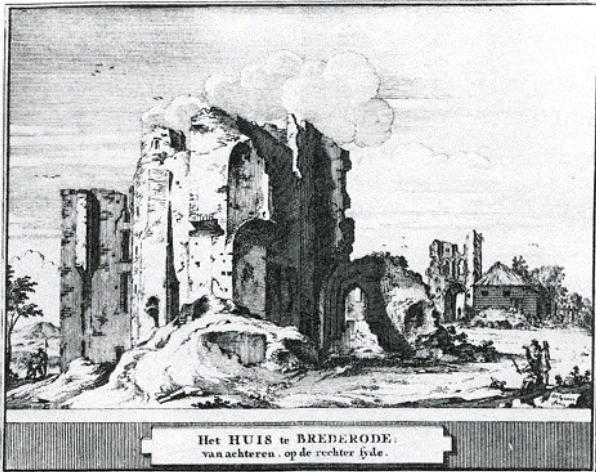
Denkt een Europeaan aan een Hollander, dan bedoelt hij daarmee feitelijk iedere Nederlander. Zelfs in Aken praat men tot op de huidige dag over *Holländer* en in de Voerstreek over *Hoolender*, als men iemand uit de provincie Limburg bedoelt. Dat zal waarschijnlijk nooit veranderen. Wij behoorden inderdaad van 1806 tot 1810, tijdens een Franse bezetting, tot het *Koninkrijk Holland*. Maar of de 'aanpalers' dat bedoelen, valt te betwijfelen. Of hebben zij de regeringstijd (1404-1417) van Willem VI graaf van Holland, zo goed in herinnering ? Wat wisten onze voorouders in Simpelveld en Bochtoltz over deze burgeroorlog ? Merkten zij eventueel, dat zij in 1482 overgeheveld werden van de ene oligarchische dynastie naar de andere ?

Jan van Schaffelaar in Barneveld

13.5.9. Filips van Kleef

In 1483 leek de burgeroorlog afgelopen, maar in dat jaar landde de *Hoekse* edelman Jonker Frans van Brederode met een vloot, vanuit zijn Hoekenbastion annex thuishaven Sluis, na een gevaarlijke tocht in Rotterdam. Dat dit zo maar mogelijk was begreep Maximiliaan niet en gaf aan Filips van Kleef (1459-1528) de eervolle opdracht de zeestrijdkrachten te reorganiseren.

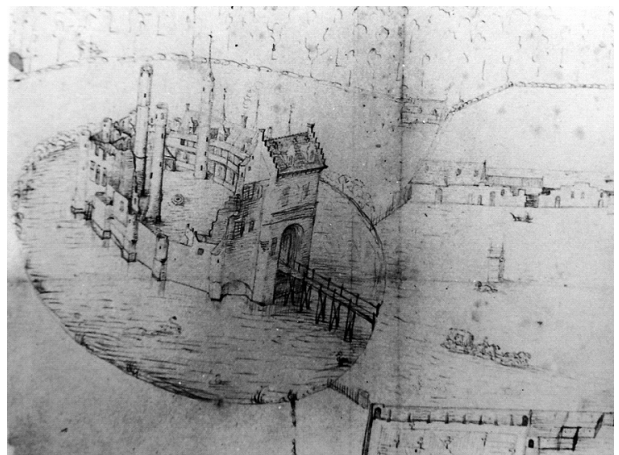
Kasteel Brederode 1351 belegerd en ingenomen door Hoek Gijsbrecht vNijenrode

Op 8 januari 1488 kon hij het resultaat aan de admiraliteit mede delen en benoemde hij Filips van Kleef tot admiraal. Deze dag mogen wij als ‘geboorteakte’ van de huidige marine beschouwen.

Reeds twee jaar eerder, dus in 1486, deed het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie een beroep op Friedrich III om naar Duitsland te komen en construeerde Maximiliaan een *trojka*, met als belangrijkste man Filips van Kleef samen met Engelbert II van Nassau en kanselier Jean Carondelet. Toen Maximiliaan medio 1488 terug keerde zag hij dat Filips van Kleef actief deel nam aan de onderdrukking van de Vlaamse steden, Brugge, Gent en Ieper. Maximiliaan werd in Brugge gevangen genomen en meteen bood Filips zich aan als gijzelaar. Hij wenste met zijn leven borg te staan voor de naleving van het *Verdrag van Aarschot (1488)*, dat rechten voor de burgers garandeerde. Maar toen Maximiliaan eenmaal vrij was, hield hij zich niet aan het Verdrag en ook niet aan de belofte. Op 16 juni 1488 liet hij in Gent een aantal mannen onthoofden. De meined van

Maximiliaan was voor Filips van Kleef onverteerbaar en koos van de ene dag op de andere, de zijde van de opstandige steden en daarmee voor de *Hoeken*. Filips van Kleef zou later offer worden van zijn eigen organisatietalent, wellicht ook van zijn arrogantie.

Was de hovaardij Filips naar het hoofd gestegen? Wilde hij Maximiliaan van de troon stoten? Filips verspreidde een schokkend ‘schotschrift’ met de naam *Philalites*, waarin hij verklaarde de verdediger van het *Huis van Bourgondië* te zijn en tevens duidelijk stelde dat *Habsburg* hier niets te zoeken heeft... Filips beschuldigde Maximiliaan van Habsburg ervan het Bourgondisch erfgoed, bij Oostenrijk te willen voegen. (RIPH5 Ook voor Limburg van belang, want ook onze voorouders werden door Maximiliaan geregeerd.) Filips van Kleef eiste dat Filips de Schone (1478-1494-1506), de zoon van Maximiliaan, met onmiddellijke datum de regering moest overnemen. Een boze reactie van Maximiliaan lag in het verschiet: Op 5 september 1488 verloor Filips van Kleef alle rechten en werd in de Rijksban gedaan. Hij begaf zich naar het Hoekse bastion Sluis van waaruit hij als ‘rebellenaar’ tegen de *Kabeljauwen* vocht. Zijn prachtig kasteel Wijnendale werd door *Kabeljauwse* soldaten platgebrand. Na de burgeroorlog liet Filips van Kleef de schade herstellen. Toen hij in 1528 stierf telde het kasteel meer dan vijftig kamers. (RIPH 5 Een gedeelte van het kasteel staat open voor publiek.)

Tekening van het (half verwoeste) kasteel van Wijnendale uit 1612

13.5.10. Jonker Frans

Maximiliaan ergerde zich eraan, dat de 'marine' nog steeds niet functioneerde. Op die manier kregen de lokale *Hoeken* tijd om zich achter *Jonker Frans van Brederode* te scharen. Hij wist zich medewerking te verzekeren van de hertog van Gelre. Dat Filips van Kleef ook van de partij was, hoeft geen betoog. Diverse steden werden ingenomen en overal in de omgeving trokken Hoekse opstandelingen rond. In **1488** en **1489** wisten zij diverse grote steden op Maximiliaan te veroveren. Deze zogenaamde *Jonker-Fransen-oorlog*, was de laatste fase van de *Hoekse en Kabeljauwse twisten*. Onder deze oorlog had handel en nijverheid veel te lijden, omdat veel mannen onder de wapenen geroepen werden. De haringvloot beschikte over nog slechts tien schepen en van de 25 Rotterdamse bierbrouwerijen waren er nog zes over.

Door de *Kabeljauwen* werd de tegenpartij als een rebellige bende beschouwd. In **1489** werd er door Albrecht III een resoluut einde gemaakt aan de opstanden van Jonker Frans en Filips van Kleef. De Habsburgers, die de voorkeur gaven aan huursoldaten, boven dubieuze feodale edelen, versloegen bij Brouwershaven de Hoekse vloot. Jonker Frans werd zwaar gewond, gevangengenomen en onverzorgd achtergelaten in een kerker te Dordrecht. Hij stierf korte tijd later. Een andere *Hoek*, Jan van Naaldwijk, een vriend van Jonker Frans, hield de strijd nog twee jaar vol. Op een kwade dag werd het Hoekse bolwerk Sluis door Albrecht III ingenomen en kwam er aan de 'twisten' een einde.

De Hoeken die gevangen genomen werden hadden pech. De Rotterdamse burgemeester Wormbout Wormboutszoon en andere Hoeken werden in juli **1489** in Delft onthoofd. Het is niet duidelijk hoe Filips van Kleef de oorlog overleefde, want hij stierf pas in 1528, op 69 jarige leeftijd, op zijn kasteel van Wijnendale, drie kilometer van de stad Torhout. Vreemd genoeg het kasteel waar in 1482, Maria hertogin van Bourgondië, de echtgenote van Maximiliaan, op tragische wijze om het leven kwam.

Nergens in Nederland werd een straat of weg naar Filips van Kleef genoemd. Vreemd genoeg werden in Rotterdam, Montfoort en

Vianen wel straten naar Jonker Frans genoemd. Een feit, waarover zich veel mensen verbazen, omdat de *Hoeken* nog steeds vergeleken worden met de zogenaamde *Bokkenrijders* bij ons. De *Hoeken* ergerden zich mateloos aan de ambtelijke willekeur en het totalitaire systeem van de *Kabeljauwse Habsburgers*

13.5.11. Generaal Albrecht

Toen Maximiliaan in **1489** naar zijn troon van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie ontboden werd, gaf hij zijn stadhouder Albrecht III opdracht om als generaal, in Holland de oorlog voort te zetten. Zijn adjudanten waren Engelbert von Nassau en Wilholt von Schaumburg. Inderdaad wist Albrecht III de graafschappen Holland, Brabant en Vlaanderen op de *Hoeken* te veroveren. Maar omdat Maximiliaan hem strikt verboden had om steden en dorpen te plunderen, kwam de bodem van de krijgskas in al gauw in zicht. Albrecht III (1443-1500), die ook wel *de Kloekmoedige* genoemd wordt, was een zoon van Friedrich II (de Zoetmoedige) von Sachsen (1412-1464) en Margaretha van Habsburg/Oostenrijk (1416-1486)

In Frankrijk werd Friedrich *Le Doux* genoemd in plaats van *Le Duc*... Op twaalfjarige leeftijd werd Albrecht III ontvoerd, maar wist te ontsnappen en vond onderdak bij keizer Friedrich III in Wenen. In 1464 trouwde hij met Sidonia van Podiebrad (Bohemen). In 1475 oogstte hij lauweren tijdens de reeds eerder genoemde veldslag in Neuss tegen Karel de Stoute.

13.5.12. Boutkens kluiven...

Ook Jan I graaf van Egmond (1438-1516), die over het algemeen *Manke Jan* genoemd werd en grote bekendheid verworven had als *Kruisridder* werd een belangrijke aanvoerder van de *Kabeljauwen*. In 1477 was hij kamerheer van Maximiliaan en werd in 1481 slotvoogd van Gorinchem. In 1483 volgde hij zijn vader op als heer van Egmond en werd op gezag van Maximiliaan op 12 november 1486 te Brussel, verheven tot *Eerste Graaf van Egmond*.

In **1490** bracht hij de *Hoeken* een gevoelige nederlaag toe. Voor Maximiliaan was dat

aanleiding om hem in **1491** tot ridder in de orde van het Gulden Vlies te slaan. Tot de laatste stuiptrekkingen van de burgeroorlog behoorde de opstand in **1491** van het zogenaamde *Kaas- en Broodvolk*. Het waren *Hoekse* mensen uit de kop van Noord-Holland en het aangrenzende West-Friesland, die tegen de *Kabeljauwen* in opstand kwamen omdat ze vanwege de hoge belastingen, geen geld hadden om voedsel te kopen. In **1492** trokken die Hoekse boeren, gewapend met stokken en hooivorken naar Alkmaar, waarbij twee kastelen in brand gestoken werden. Daarna werd Haarlem ingenomen en werden veel vooraanstaande *Kabeljauwen* vermoord. Hiertoe behoorde ook schout Klaas van Ruijven. Hij werd als een dier in stukjes gehakt en in een grote korf afgeleverd bij zijn vrouw, samen met een brief met de mededeling: '*O vrouwen van Ruijven, aen dese boutkens zuldij kluijven !*' (...) Vandaar trok het *Kaas- en Broodvolk* naar Leiden, met de hoop dat de werkloze textielarbeiders zich bij de opstand zouden aansluiten. Maar Jan I, graaf van Egmond was sneller en zijn soldaten richtten een waar bloedbad aan onder de *Hoeken*. Sommige boeren gaven de strijd op, doch anderen gingen door, zodat Maximiliaan genoodzaakt was, zich te verzekeren van de medewerking van een leger Duitse huursoldaten. Dat was een kolfje naar hun hand, eerst werd Noordwijk en daarna de plaatsen Zandvoort, Wijk aan Zee en Beverwijk geplunderd...

13.5.13. Kaas- en Broodvolk

Op 15 mei **1492** trok Albrecht van Saksen met een sterk leger op tegen het *Kaas- en Broodvolk* en maakte op meedogenloze wijze een einde aan deze *Hoekse* opstand. Bij Heemskerk werd de rest van het Kaas- en Broodvolk verslagen. De leiders van de opstand eindigden hun leven op het schavot in Haarlem. De steden die aan de opstand hadden meegedaan werden zwaar gestraft en alle stedelijke privileges werden ingetrokken. Op veel plaatsen werden de stadsmuren geslecht en de grachten gedempt. Met een laatste inspanning veroverde Albrecht **1492** ook het *Hoekennest* te Sluis. (RIPH5 Volgens de Zeelanders is Sluis tot op de dag van heden een *rebellennest*. Het botert niet tussen de

burgervader enerzijds en de tien muziekverenigingen anderzijds. De laatste vinden dat zij de dupe worden van een falend beleid.)

13.5.14 David dood

Nog even terug naar de electe en nepote David bisschop van Het Sticht. De laatste jaren van Davids bewind stonden in het teken van het herstel van de belabberde financiële situatie, die het gevolg was van deze burgeroorlog. Aan de prachtlievende David van Bourgondië heeft Utrecht haar domkerk te danken. Wijk bij Duurstede een prachtig kasteel en een kerk. In die kerk werd hij in **1496** bijgezet.

13.5.15 Opstandige Vetkopers

Feitelijk kwam er in 1492 een einde aan de *Hoekse en Kabeljauwse twisten*, maar in Friesland rommelde het nog een beetje. Daar boterde het niet tussen de *Schieringers en Vetkopers*.

De Vetkopers beschouwde men, net als de Hoeken in Holland, tot een rebellig en opstandig volkje. Omdat de Vetkopers, voornamelijk inwoners van de stad Groningen, in **1497** aan de winnende hand waren, vroegen de Schieringers om hulp bij hertog Albrecht III van Saksen.

In **1498** verpandde keizer Maximiliaan, Friesland aan hertog Albrecht van Saksen, die daar 250.000 goudgulden voor betaalde. Hertog Albrecht werd stadhouder van Friesland. Zeer tegen de zin van de *Vetkopers* die hem niet erkenden. Zelfs na verschillende veldslagen wisten Albrecht van Saksen en zijn zoon Hendrik van Saksen de *Vetkopers*, (de rebellige Friezen), niet onder de knoet te krijgen. Maar na verloop van tijd moesten de Vetkopers in de hertog van Saksen hun meerdere erkennen. Rond 1500, toen Stellingwerf bij Friesland gevoegd werd, kwam er een einde aan de verwickelingen. De 'twisten' hadden ook bij Albrecht en Hendrik van Saksen een hoge tol geëist aan mensenlevens en geld. Het gevolg was dat Hendrik van Saksen in 1515 zijn rechten verkocht aan Karel V voor 100.000 goudgulden. Wij weten dat hij er veel meer voor betaald had.

Prefatie

Lang geleden, leerden wij op school, dat de *Hoekse en Kabeljauwse twisten* een Hollandse ‘partijoorlog’ was die in 1349 begon en in 1492 eindigde. Het gebeurde in de tijd, dat Margaretha van Beieren haar zoon Willem de erfopvolging in Holland en Henegouwen betwistte. Volgen het schoolboekje waren het onbeduidende en onsamenhangende onlusten, die van stad tot stad, van streek tot streek verschilden. Zo gezien ging het om een paar boeren die ontevreden waren met tolrechten, ruitergelden en andere belastingen. Hier en daar moesten een paar oude veten

uitgevochten worden en kwamen een paar mensen om het leven.

Sinds vandaag weten wij, dat de ‘twisten’ aanvankelijk een Hollandse, later een Bourgondische en nog later een Habsburgse aangelegenheid was. De *Kabeljauwen* vertegenwoordigden de soevereine hertogelijke macht en de gevestigde orde. In hun ogen was de partij van de *Hoeken* een criminele organisatie, bestaande uit opstandelingen en rebellen. Maar de *Hoeken* beschouwden zich zelf als vrijheidsstrijders en beschouwden de *Kabeljauwen* als exponent van een absolute oligarchie.

080808/W9.774T51.571

BERICHT UIT DE KRANT

Gezien door: Armin Hamers

Elisengarten: Großes Interesse an Führung

Aachen. Auf große Resonanz in der Bevölkerung stoßen offensichtlich die Führungen des städtischen Archäologen Andreas Schaub im Rahmen der Ausgrabungen im Elisengarten. Zur ersten Führung am Donnerstag kamen 100 Interessenten. Bis zum Ende der Ausgrabungsarbeiten im Februar des kommenden Jahres bietet Schaub jeden Donnerstag um 16 Uhr eine Führung über das Ausgrabungsgelände an. Die Teilnahme ist kostenlos, eine Anmeldung nicht erforderlich.